

Klotterförebyggande åtgärder

En idéskrift om att tänka parallellt

IDÉSKRIFT NR 13

OM LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE FRÅN
BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

RAPPORT 2005:1

DENNA RAPPORT KAN BESTÄLLAS HOS BOKHANDELN
ELLER HOS FRITZES KUNDSERVICE, 106 47 STOCKHOLM.
TELEFON 08-690 91 90 FAX 08-690 91 91
E-POST ORDER.FRITZES@NJ.SE

PRODUKTION

BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET, INFORMATION OCH FÖRLAG
BOX 1386, 111 93 STOCKHOLM
TELEFON 08-401 87 00 FAX 08-411 90 75
E-POST INFO@BRA.SE
BRÅ PÅ INTERNET WWW.BRA.SE
ISSN 1100-6676 ISBN 91-38-32135-1
FÖRFATTARE SOLVEIG HOLLARI
FOTO SOLVEIG HOLLARI. ALLA FOTON VISAR BILDER SOM ÄR LAGLIGT MÅLADE
ILLUSTRATION LARS ESSELIUS
LAYOUT OCH GRAFISK PRODUKTION BRITTON & BRITTON
TRYCK ELANDERS GOTAB AB 2005
© BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

Innehållsförteckning

FÖRORD	5
KAPITEL 1.	
INLEDNING	7
Definition av begreppen klotter och graffiti	8
Syftet med idéskriften	9
KAPITEL 2.	
KLOTTER ÄR SKADEGÖRELSE	11
Brottsstatistik	12
Klottrare och övrig kriminalitet	13
Riksdagens och regeringens åtgärder mot klotter	14
KAPITEL 3.	
KLOTTRETS OCH GRAFFITINS OLIKA UTTRYCK	19
Klotter och graffiti – ett historiskt och globalt fenomen	20
Komplexiteten – att tänka parallellt	23
KAPITEL 4.	
LAGLIGA VÄGGAR OCH GRAFFITISKOLOR	29
KAPITEL 5.	
BEHOVET AV UTVÄRDERINGAR	33
KAPITEL 6.	
KLOTTERFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER I PRAKTIKEN	39
Örebro – klotter som hjälp för att spåra ungdomsbrottsligheten	41
Linköping – bostadsbolag engagerade ungdomar	44
Norrköping – delaktighet och demokratisk skolning	48
Nacka – arbete med tio mycket aktiva klottrare	51
Helsingfors – snabb sanering och medling	53
Brügge – lösningen finns i en dialog	55
Andra klotterförebyggande erfarenheter	59
KAPITEL 7.	
AVSLUTANDE DISKUSSION	63
CHECKLISTA FÖR KLOTTERFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER	69
REFERENSER OCH MER INFORMATION	71

Klotter och graffiti är företeelser som i stor utsträckning överlappar varandra. Det går inte att dra en skarp gräns mellan skadegörelsen och det kommersiella eller konstnärliga uttrycket.

Förord

En nerklottrad miljö upplevs av många som en otrivsamt plats. För vissa ger klotteret också en känsla av förslumning och otrygghet. Att sanera bort det otillåtna klotteret kostar årligen samhället stora summor. Många unga klottrare rör sig i miljöer som ibland inte är lämpliga för deras ålder och andra klottrare löper risk att skada sig när de klottrar. De klottrare som lagförs riskerar också att gå in i vuxenlivet med stora skadeståndsskulder.

Men graffiti är även ett uttryck som används i konstsammanhang. Det är inte ovanligt att graffitimålningar på duk hängs upp i gallerier och andra utställningslokaler. I reklamsammanhang används graffiti för att ge budskapen ett ungdomligt tilltal.

Klotter och graffiti är företeelser som i stor utsträckning överlappar varandra. Det går inte att dra en skarp gräns mellan skadegörelsen och det kommersiella eller konstnärliga uttrycket. Denna komplexitet kan upplevas som problematisk av de aktörer som arbetar klotterförebyggande. I skriften förs därför ett fördjupat resonemang om klotter och graffiti. Därefter presenteras exempel på olika klotterförebyggande arbeten som har uppfattats som framgångsrika av utförarna.

Syftet med idéskriften är att ge en fördjupad kunskap om problemet och även presentera olika metoder som används för att arbeta klotterförebyggande. Förhoppningen är också att idéskriften ska inspirera och stimulera till kreativitet, att tänka parallellt, i det klotterförebyggande arbetet. Skriftens författare är Solveig Hollari, verksam vid BRÅ. Värdefulla synpunkter på skriften i sin helhet har lämnats av David Shannon vid Kriminologiska institutionen på Stockholms universitet.

Stockholm i januari 2005

Jan Andersson
Generaldirektör

Lars Alexandersson
Enhetschef

kapitel 1.

Inledning

Likartade motiv kan vara både klotter och graffiti. Den enda skillnaden är alltså om bilden är lagligt eller olagligt målad.

Klotter skiljer sig från annan brottslighet genom dess nära koppling till graffiti. Samtidigt som klotter är en kriminell handling, skadegörelse, finns det offentliga konstnärliga utsmyckningar som är gjorda med sprayteknik, alltså graffiti. Dessutom används graffiti kommersiellt av såväl privata som statliga bolag. Att använda graffiti i informations- och reklamsammanhang är en metod för att nå den yngre befolkningen. Graffitiens breda genomslag tyder på att den inte kommer att försvinna. Fokus i det brottsförebyggande arbetet bör således vara att så långt som möjligt minska det olagliga klottret.

Definition av begreppen klotter och graffiti

Klotter och graffiti är svårdefinierade ord som dessutom innehåller starka laddningar för många. Hur begreppen används beror ofta på den egna ståndpunkten. De som tycker att allt som har spraymålat på väggar är fult, kallar det ofta för klotter. Andra, som tycker att det är en konstform, vill att allt ska kallas för graffiti. Några kanske tycker att de slarviga – och som de uppfattas – fula signaturer (taggar) som målas överallt är klotter men att de stora målningarna är graffiti (Jonsson, 2004). Denna begreppsförvirring kan i värsta fall leda till en förvirrad och otydlig diskussion där det inte klart framgår vad man menar med begreppen.

I myndighetssammanhang är det enbart ordet klotter som är definierat. Sedan år 1996 har klotter en egen kod (nr 1207) i polisens rapportering av brott. Enligt regeringen definieras klotter som ”bild eller ristning som olovligen anbringats på plats eller föremål” (Ds 2001:43). Graffiti är text eller bild som lagligen anbringats på plats eller föremål. Klotter är alltså det olagliga uttrycket (skadegörelsebrottslighet) och graffiti är det lagliga uttrycket. I vissa fall går dessa begrepp in i varandra och kommer då att kallas för klotter och graffiti. Åsikter om vad som är vackert och vad som är fult lämnas utan kommentar. Likartade motiv kan vara både klotter och graffiti. Den enda skillnaden är alltså om bilden är lagligt eller olagligt målad.

Syftet med idéskriften

Klotter och graffiti är två olika uttryck för en ungdomskultur som kanske främst kännetecknas av en inneboende mångfald. Avsikten med denna idéskrift är att ge dem som arbetar, eller står i begrepp att börja arbeta, förebyggande mot klotter fördjupade kunskaper om klotter- och graffitikulturen. I idéskriften problematiseras både denna kultur, dess utövare och dess olika uttryck. Idéskriften kan inte ge färdiga lösningar, utan snarare *principiella kunskaper och insikter* om klotterproblematiken. Därutöver beskrivs olika sorters klotterförebyggande åtgärder och förhoppningen är att idéskriften ska kunna fungera som inspirationskälla för de lokala aktörerna.

Inget av de projekt som beskrivs i idéskriften har utvärderats vetenskapligt. Däremot har några av dem följts upp och andra har av aktörerna själva uppfattats som framgångsrika i det klotterförebyggande arbetet. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) vill understryka vikten av att de åtgärder som genomförs också följs upp eller utvärderas så att vi i framtiden har mer säkrade kunskaper om vad som fungerar och varför det fungerar. Skriften syftar också till att inspirera till och underlätta detta arbete.

Klottrarna har två gemensamma karaktärsdrag. De är oftast unga, ibland mycket unga och de är i huvudsak pojkar eller unga män. Därefter upphör alla möjligheter till generaliseringar eftersom det i övrigt är fråga om en mycket heterogen grupp.

kapitel 2.

Klotter är skadegörelse

Klotter ingår i brottskategorin skadegörelse som regleras i 12 kap. brottsbalken: ”Den som förstör eller skadar egendom, fast eller lös, till men för annans rätt därtill, dömes för *skadegörelse* till böter eller fängelse i högst ett år.” Om brottet är lindrigt kallas det för *åverkan* och om det är grovt kallas det för *grov skadegörelse*.

Brottsstatistik

Skadegörelse är ett brott som sällan polisanmäls. Mörkertalet är alltså mycket stort och kan dessutom påverkas av yttre faktorer. En plötsligt uppflammande debatt om klotter kan leda till att fler faktiskt ser klotteret och polisanmäler det, trots att den faktiska klotternivån kanske är densamma som tidigare. Ett utåtriktat klotterförebyggande arbete, med ständiga uppmaningar om att polisanmäla allt klotter, kan också leda till att klotteret verkar öka (då antalet polisanmälningar ökar) som en följd av det förebyggande arbetet. Det är därför i de flesta fall problematiskt att enbart använda antal polisanmälda klotterbrott som mått på om klotteret har ökat eller minskat under en viss tid.

KLOTTERUTVECKLINGEN UNDER DE SENASTE ÅREN.

Även administrativa förändringar kan påverka statistiken. År 1996 ändrades polisens redovisningsrutiner genom att klotter började redovisas som en egen kategori i stället för att som tidigare ingå i ”annan skadegörelse”. Antalet polisanmälningar ökade med 194 procent mellan åren 1996 och 2003. En stor del av denna ökning går sannolikt att härleda till den förändrade redovisningsrutinen. När antalet polisanmälningar för klotter och annan skadegörelse läggs ihop uppgår ökningen till 45 procent mellan åren 1996 och 2003.

Enligt en kartläggning som BRÅ genomförde år 2003, där bland annat kommunerna tillfrågades om klotteromfattningen, svarade en dryg tredjedel att klotteret har ökat mycket eller ganska mycket under de senaste tio åren (BRÅ, 2003).

I en något annan riktning pekar resultaten av de självdeklarationsundersökningar som BRÅ genomför med jämna mellanrum. År 1995 svarade en tredjedel av de tillfrågade niondeklassarna att de

hade deltagit i vandalism respektive klotter. År 1999 hade denna andel minskat till en fjärdedel. (BRÅ, 2000).

Sammanfattningsvis tycks det alltså, utifrån dessa två undersökningar, som att klotteret har ökat under de senaste åren men att andelen ungdomar som klottrar samtidigt har minskat.

UNGA MÄN ÄR OFTAST FÖRÖVARE OCH DE FLESTA KLOTTERBROTTE KLARAS INTE UPP

De flesta brott utförs av män och detta gäller i än högre utsträckning klotterbrott. Av de personer som misstänktes för klotter under år 2003 var 94 procent män. Tre fjärdedelar av alla som misstänktes för klotter under samma år var mellan 15 och 19 år. Majoriteten av de polisanmälda klotterbrotten klaras aldrig upp. År 2003 var det bara två procent av polisanmälningarna av klotter som kunde bindas till någon misstänkt person.

Klottrare och övrig kriminalitet

Klottrarens övriga kriminella belastning är en fråga som har intresserat forskarna. Enligt en två år gammal undersökning i Stockholm utgör klottrarna, till skillnad från andra kriminella grupper, i princip ett tvärsnitt av stockholmsungdomarna när det gäller social bakgrund. Däremot var de som grupp mer kriminella än ungdomar som aldrig har ägnat sig åt klotter. Undersökningen, som genomförts på uppdrag av Stockholms klotterkommission¹, visar också att riskerna för kriminellt och antisocialt beteende ökade i takt med klottrandets omfattning (Sundell, 2002). Denna undersökning ger information om det genomsnittliga beteendet hos *gruppen* ungdomar som klottrar. Däremot säger den ingenting om de enskilda individer som klottrar eftersom det inte finns något som skulle kunna kallas för en ”typisk klottrare”.

1) Stockholms klotterkommission tillsattes i maj 2002 av den dåvarande kommunstyrelsen i Stockholms kommun. Det övergripande syftet var att undersöka hur klotterproblemet skulle kunna minskas. Till den rapport som överlämnades till Stockholms kommunstyrelse i november år 2002, bifogades bland annat en forskningsöversikt skriven av David Shannon och en kartläggning av klottrarna av Knut Sundell.

VISSA KLOTTRARE HAR EN BRED ÖVRIG KRIMINELL ERFARENHET, ANDRA HAR DET INTE

I en nyligen presenterad avhandling framgår dock att det bland klottrarna finns en grupp personer som också utför andra brott. En del av dessa klottrare har hög brottsbelastning både när det gäller våldsbrott och drogrelaterad kriminalitet. Vissa av klottrarna löper en större risk att dras in i droger och annan kriminalitet än de som inte klottrar. Detta kan bero på att några av dem som dras till klotterkulturen redan utgör en högriskgrupp. Det finns dock inget som klart tyder på att ungdomar som inte redan har problem, kommer att lockas in i kriminalitet via graffitikulturen. Däremot verkar det sannolikt att pojkar och unga män, som redan befinner sig i riskzonen och som klottrar under en längre tid, riskerar att förstärka sitt utanförskap och därmed få svårare att sluta begå brott. De kan då få svårigheter att längre fram återanpassa sig till ett liv som är allmänt socialt accepterat. Detta gäller dock långtifrån alla eftersom många ungdomar går in i klottervärlden för en tid för att därefter lämna den.

Bland klottrarna finns det också en grupp som skulle kunna beskrivas som specialister, det vill säga att de klottrar och kanske också stjälar sprayburkar men de begår inga andra brott. Många av dessa ungdomar lämnar emellertid klottrandet bakom sig efter en kortare eller en längre tid. Men det finns också exempel på personer för vilka klottrandet har varit ett steg på vägen in i yrken där konstnärlig talang premieras. Enligt ovan nämnda avhandling finns det alltså inget som tyder på att klotteret i sig skapar brottslingar inom andra områden (Shannon, 2003).

Riksdagens och regeringens åtgärder mot klotter

LAGSKÄRPNING DEN 1 JANUARI 2004

Lagstiftningen mot klotter skärptes den första januari 2004. Förändringen innebar att försök till skadegörelse, något som tidigare inte hade varit straffbart, kriminaliserades. Dessutom ökades den maximala strafflängden för skadegörelse, till exempel klotter, från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Till följd av en ändring i polislagen

gavs också polisen möjlighet att kroppsvisitera misstänkta klottrare i förebyggande syfte. Rikspolisstyrelsen har fått i uppdrag att senast den 31 mars 2006 presentera en utvärdering av hur kroppsvisitationerna har använts och fungerat (Prop 2002/03:138; Regl.brev 2004).

KARTLÄGGNING AV KLOTTERFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

Parallellt med framtagandet av denna lagändring, gav regeringen BRÅ i uppgift att genomföra en nationell inventering av klotterförebyggande åtgärder. Utredningen, som presenterades i december 2003, visar att det i huvudsak är landets kommunala förvaltningar som arbetar klotterförebyggande. Men flera av landets polismyndigheter arbetar också med frågan, liksom andra aktörer, exempelvis fastighetsföretag, hyresvärdar, kollektivtrafik samt el- och vattenföretag. Detta klotterförebyggande arbete kostar stora summor årligen, men hur stor den totala kostnaden är går inte att uppskatta exakt eftersom det klotterförebyggande arbetet ofta inte redovisas separat.

Rapporten visar också att majoriteten av landets kommuner inte har någon övergripande handlingsplan för hur man ska komma tillrätta med klotterproblemet. Detta är i och för sig inte konstigt eftersom bara en fjärdedel av kommunerna uppgav att de hade mycket klotter i området. Endast en tredjedel av de kommuner som hade mycket eller ganska mycket klotter hade också en handlingsplan för hur de skulle komma tillrätta med problemet.

I flera fall utförs de klotterförebyggande åtgärderna i form av tidsbegränsade punktinsatser. Det är heller inte ovanligt att flera aktörer arbetar med frågan utan någon gemensam samordning. Det är också vanligt att åtgärderna varken dokumenteras eller följs upp. Mer djupgående utvärderingar av det klotterförebyggande arbetet, där också effekterna har mätts, saknas i princip helt. Det betyder att det inte finns någon samlad, mätbar och objektiv kunskap om vilka åtgärder som har fungerat och varför de har fungerat. Däremot finns det erfarenheter av klotterförebyggande projekt som har uppfattats vara framgångsrika av dem som har genomfört arbetet. Undersökningen visar också att det inte finns någon generell klotterförebyggande metod som fungerar i alla olika sammanhang. Detta kan bero på att det inte finns någon ”genomsnittsklottrare”, vilket diskuteras längre fram i skriften.

Bland de klotterförebyggande åtgärder som har bedömts vara framgångsrika av utförarna själva, går det dock att hitta några gemensamma nämnare. Åtgärderna har ofta varit en del av en genomtänkt handlingsplan som flera olika aktörer har samarbetat med. Det klotterförebyggande arbetet har bestått av en kombination av flera sorters åtgärder, både sociala som syftar till att ändra klottrarens beteende och situationella som syftar till att försvåra själva klottrandet. Det har ofta funnits en drivande eldsjäl och slutligen har arbetet inte bedrivits i form av ett tidsbegränsat projekt, utan har i stället präglats av uthållighet och haft formen av ett ständigt pågående arbete (BRÅ, 2003).

I polishuset i Antwerpen i Belgien har en graffitimålare efter önskemål från polisen dekorerat en större vägg.

kapitel 3.

Klottrets och graffitins olika uttryck

Klotter och graffiti – ett historiskt och globalt fenomen

Klotter har förekommit sedan urminnes tider och tagit sig olika uttryck. När Pompeji grävdes ut upptäckte arkeologerna till sin för-tjusning att väggarna bar på fler än 15 000 inskrifter från stadens invånare. Flera av inristningarna hade tydliga sexuella budskap, exempelvis *Hic habitat felicitas* (här bor lyckan) som stod inristat under en bild av en fallossymbol (Dagrin, 1980). I Sverige berättar det medeltida klotret på kyrkoväggar, runstenar och hållristningar om en svunnen tid. Men också klotret på de offentliga toaletterna är en företeelse som går långt tillbaka i historien.

Under de politiserade 1960–70-talen började klotret allt oftare synas i offentliga utomhusmiljöer. Med myndigheternas goda minne förvandlades Sergels torg i Stockholm i mars 1968 till ett Speakers Corner då ett klotterplank sattes upp. För att ge plats för nya bilder och inlägg i debatten, ströks planket med ny färg varje morgon. I september 1970 togs klotterplanket bort när det dåvarande nya riksdagshuset restes på platsen.

Mot slutet av 1970-talet gjorde brigadmålare större målningar, bland annat på Hornsgataspuckeln i Stockholm. Inspirationen till dessa så kallade muraler kom bland annat från Latinamerika där flera länder hade drabbats av blodiga militärkupper. Ett folkligt svar på detta militära förtryck var att, i skydd av mörkret, sprida information och politiska budskap genom att skriva och måla på murar och väggar.

Klotter och graffiti är en global företeelse, även om formen ser olika ut i skilda kulturer och intensiteten varierar under olika epoker. I den latinamerikanska kulturen är muralmålneriet i dag en etablerad och uppskattad konstform. I Barcelona ombads graffitimålare att göra utsmyckningen till den 14:e internationella aids-konferens som hölls i staden under sommaren 2002. I Gaza exploderade under hösten 2003 de politiska budskapen på väggarna i takt med att våldet mellan israeler och palestinier trappades upp. På samma väggar klottrades också lyckönskningar till exempelvis nygifta par.

I Sverige har den allmänna attityden gentemot klotter länge varit ambivalent. I tidningsartiklar från slutet av 1970- och början av

1980-talen finns både kritiska inlägg och en uppskattande attityd. De kritiska skrev om skadegörelse och förfulning. De positiva uppskattade den nya möjligheten att kommunicera offentligt och fascinerades även av det nya konstnärliga uttryck som målningarna innebar.

Det var först i mitten av 1980-talet som den sorts klotter/graffiti man ser i dag gjorde sitt intåg. I likhet med många andra kulturella uttryck importerades den genom filmer från USA. Det blev allt vanligare med slängiga signaturer (taggar) som klottrats över en hel yta. Debatten tog ny kraft och allt fler grupper i Sverige reagerade mot klotter som ansågs förfula den offentliga miljön. Vid slutet av 1990-talet och början av 2000-talet höjdes allt fler och allt högljuddare röster som krävde nolltolerans, både för klotter och för graffiti. På vissa håll gjorde man försök att helt få bort den spraymålade bilden som uttrycksform, bland annat genom att kräva att utställningar som visade graffitibilder stängdes och genom att uppmuntra bildlärare i skolan att beslagta skisser till graffitimålningar.

I dag är erfarenheterna av klotterförebyggande arbete bredare och debatten har fördjupats. Vissa av de kommuner som tidigare har drivit en mycket hård linje mot såväl klotter som graffiti, har under den senaste tiden i stället försökt att möta ungdomarna i en dialog.

DAGENS KLOTTER- OCH GRAFFITIKULTUR

Klotter och graffiti är komplexa företeelser. En målning är graffiti om den är målad med tillåtelse, exempelvis på en laglig vägg eller som beställd konstnärlig utsmyckning av en gång- och cykeltunnel. En likadan målning som olovandes har uppförts exempelvis på en husvägg eller en tunnelbanevagn är klotter. Likartade målningar kan således vara antingen klotter eller graffiti. Den enda skillnaden är om de är uppförda lagligt eller olagligt.

Klotter och graffiti är ibland, men inte alltid, en del av hiphop-rörelsen där också skateboardåkning och olika former av breakdans kan ingå. För att bättre förstå klotter- och graffitikulturen och därmed komma närmare en lösning på klotterproblemet, bör man vara bekant med begreppet TTP som står för de olika formerna *Tags*, *Throw-ups* och *Pieces*.

Tags, eller taggar på svenska, är kombinationer av olika bokstäver som är sammanfogade med varandra. De går att göra snabbt och

ritas därför ofta många gånger, till exempel på flera husväggar eller över en hel tunnelbanevagn. Throw-ups är namnet på sådana taggar som är större och ibland lite mer utvecklade. De består av bokstavs-kombinationer med tydliga konturer där bokstäverna ofta är ifyllda med någon färg. Pieces, som är en förkortning av "Masterpiece", är de stora målningarna med mycket färg. (se bland annat Brewer, 1992; Gómez, 1993; Jacobson, 1996)

Taggar, throw-ups och pieces är inte separata uttryck på så sätt att en person som målar pieces inte också gör taggar. De tre formerna är tvärtom olika delar av en och samma helhet. Formerna går heller inte att separera utan de flyter i varandra. En och samma målare kan lika gärna måla en throw-up som en piece. Den senare kan även innehålla taggar och dessa kan också målas på ett flertal olika ställen bredvid piecen. Men de kan också sprayas eller ritas med tuschpenna på parkbänkar, busskurer, över en hel vägg eller på andra ställen. Målarens identitet framgår för andra klottrare oftast av stilen på målningen, men taggarna kan också fungera som signatur för den större målningen (se exempelvis Shannon, 2003; Köpenhamns kommun *Hærværksgraffiti*). Dessutom kan en grupp klottrare ha en gemensam signatur, en så kallad grupptag.

MÅNGA ANLEDNINGAR TILL KLOTTER

Det finns flera anledningar till att ungdomar klottrar. De vanligaste orsakerna är att de vill få uppmärksamhet, uppleva spänning och uttrycka skaparlust (Johnson, 2001). Många menar att risktagandet när klottret utförs, är en motivation i sig. Den som klottrar en välgjord piece, gärna på ett svårtillgängligt ställe, får uppskattning av de andra utövarna (Shannon, 2003). Att klottra kan också vara ett uttryck för att synas, att visa att man finns. Taggar kan vara signaler från unga människor som vill ha uppmärksamhet och visa att de finns till. Könsord och liknande kan vara försök att visa att man är tillräckligt tuff för att skriva dem. Politiskt klotter är budskap till omgivningen. Större målningar kan vara uttryck för ett intresse av att få måla med sprayburkar.

Klottret är dock främst ett budskap som är riktat till den egna gruppen, alltså till de andra klottrarna. Klottrarna söker respekt och berömmelse (av klottrare kallat "fame") i den starkt hierarkiskt uppbyggda

subkultur som deras värld utgör. För att få denna uppmärksamhet och respekt krävs vissa beteenden och karaktärsdrag som är snarlika dem som premieras i det vanliga samhället. En klottrare måste ha tävlingslusta och vara beredd till hårt arbete för att bli framgångsrik i den egna subkulturen. Dessutom krävs att han är påhittig och fokuserad (Shannon, 2003). Om möjligheten att få denna berömmelse genom att klottra en välgjord piece på exempelvis en mur minskas genom hårdare bevakning, kan klottraren i stället söka berömmelsen genom att klottra ett stort antal taggar över samma mur (Ferrell, 1993).

Vissa av ungdomarna fotograferar sitt klotter och bevarar dokumentationen i en bok (av klottrare kallad "black book") och lägger kanske också ut bilderna på någon av de många webbplatser som finns. Ett fåtal filmar sina handlingar och säljer sedan filmerna via Internet till andra klottrare runt om i världen. En liten grupp ägnar sig också åt trashing (att totalförstöra till exempel en tunnelbanevagn) samtidigt som de klottrar över vagnens alla väggar.

Enligt graffitimålare, som tidigare har varit klottrare, går dock utvecklingen i dag mot att även graffitimålningar kan ge ära, berömmelse och status inom subkulturen. En välgjord målning som är uppförd på en laglig vägg kan fotograferas och läggas ut på en webbplats på Internet. Genom användning av den nya tekniken kan således även graffiti ge utövarna den känsla av berömmelse som många av dem söker.

Komplexiteten – att tänka parallellt

Dagens klottrare har två gemensamma karaktärsdrag. De är oftast unga, ibland mycket unga, och de är i huvudsak pojkar eller unga män. Därefter upphör alla möjligheter till generaliseringar eftersom det i övrigt är fråga om en mycket heterogen grupp. Flickor och unga kvinnor som klottrar finns också, men bland de mer vanemässiga klottrarna i subkulturen förekommer de endast i mycket begränsad omfattning (Shannon, 2003). Det finns också en mindre grupp äldre klottrare som har ägnat sig åt detta under en längre tid.

KLOTTRARE ÄR OLIKA

Klottrarna har varit föremål för samhällets intresse ur helt olika

synvinklar. Ibland har de beskrivits som avantgardistiska konstnärer, ibland som busande pojkvaskrar och ibland som samvetslösa vandaler och kriminella element. Sanningen ligger kanske inte, som det ofta uttrycks, ”någonstans mitt emellan” dessa extremer. Snarare rymms alla dessa tre kategorier och många fler grupperingar av målare i den klottrande subkulturen.

En åtgärd som verkar brottsförebyggande för en grupp är inte nödvändigtvis lika effektiv för andra klottrare. Ett exempel är när färghandlare och bensinstationer förmås att enbart visa locken på sprayburkarna för att minska risken för stöld av burkarna. En sådan åtgärd kan fungera förebyggande för yngre klottrare utan kreditkort i vissa delar av landet. Äldre klottrare kan däremot antingen resa till någon av de städer som har butiker med klotter- och graffitimaterial eller enkelt beställa och betala de burkar och munstycken man önskar via olika webbplatser. Att hålla sprayburkarna inlåsta kan alltså leda till minskat klotter från vissa grupper medan samma åtgärd inte påverkar andra klottrare på något nämnvärt sätt. Åtgärden kan dock leda till att det totala klottret minskar.

Ett annat exempel är när ett vaktbolag får i uppgift att övervaka särskilt utsatta platser och områden. En ökad närvaro av väktare kan sannolikt avhålla en stor grupp klottrare från att klottra. Samtidigt kan det leda till att vissa grupper av klottrare uppfattar den ökade väktarnärvaron som utmanande och besvarar utmaningen genom att klottra mer. I sådana fall har åtgärden verkat brottsförebyggande gentemot några av ungdomarna, men kontraproduktivt gentemot andra.

Att ge ungdomar möjlighet att måla graffiti (så kallade lagliga väggar eller legala väggar) kan också leda till olika resultat. För de målare som främst är intresserade av själva målningen, det konstnärliga uttrycket, innebär lagliga väggar att de kan utöva sitt intresse utan att behöva bli kriminella. För de barn och ungdomar som i första hand klottrar för att synas eller för att lämna ett avtryck efter sig, kan en laglig vägg fylla samma funktion. Andra klottrare, som kanske värderar spänningen mer än det konstnärliga uttrycket, ser sannolikt inget värde i att måla där det är tillåtet eftersom spänningsmomentet då saknas. Ytterligare andra klottrare använder eventuellt den lagliga väggen som träningsplank för taggar och bilder för att därefter klottra dem på andra platser där det inte är tillåtet.

VUXENVÄRLDENS TREDUBBLA BUDSKAP TILL UNGDOMARNA

Den olagliga verksamheten, klotter, och det lagliga målandet, graffiti, löper både parallellt och överlappar varandra. Detta gör klotterproblematiken och dess lösningar mångfacetterad. De olika budskap som klottrarna och graffitimålarna tar emot från den etablerade vuxenvärlden komplicerar bilden ytterligare.

Ett av dessa budskap är att klotter är skadegörelse som bör bekämpas. Om detta råder stor enighet. Klotter upplevs ofta som fult, det är kostsamt och ska saneras bort. Brottet bör polisanmälas, förövarna ställas inför rätta och dömas till att ersätta de kostnader de har åsamkat.

Ett annat budskap är att den spraymålade bilden är en ny form av konstnärligt uttryck. Graffitimålningar visas på gallerier och på vandrande konstutställningar. Både i Sverige och i andra länder anlitas graffitimålare för att göra konstnärliga utsmyckningar i till exempel gång- och cykeltunnlar eller på andra större ytor. Dessa målningar kan sedan beläggas med en skyddande yta för att undvika att bli förstörda av klotter. I polishuset i Antwerpen i Belgien har en graffitimålare efter önskemål från polisen dekorerat en större vägg.

Graffiti används även i reklam och andra sammanhang där man vill ge sitt budskap ett ungdomligt uttryck. Statliga Radiotjänst har visat ungdomar framför en spraymålade vägg i en av sina filmer som skulle uppmuntra TV-användare att betala licens. Huruvida väggen var lagligt eller olagligt målad framgick inte. En privata affärskedja säljer barntröjor i små storlekar där motivet är graffitiinspirerat. En annan affärskedja visar skateboards med fabriksproducerade graffitimålningar i sina annonskampanjer.

Dessa två sistnämnda budskap, att graffiti kan ses som konst eller användas i reklamen, är en del av dagens verklighet. Dessutom väljer barn, och i än större utsträckning ungdomar, själva vad de vill intressera sig för. Hiphop-kulturen tycks växa i popularitet bland barn och ungdomar. I hiphopen ingår bland annat rapmusik, skateboardåkning och graffiti. Ibland, men inte alltid, är den som åker skateboard också intresserad av klotter och graffiti och tycker om att lyssna på rapmusik.

DEBATTEN OM RÄTTEN TILL DET OFFENTLIGA RUMMET

Vi omges av reklam och en del upplever att den kryper allt närmare

inpå oss. Överallt exponerar företag sina logotyper för att förmå oss att köpa deras varor. Delar av befolkningen är irriterade över att tvingas bli utsatta för reklam, eftersom de själva inte har valt den. Viss reklam kritiserar också för bristande etik eller för att ha ett sexistiskt uttryck. Några människor är kritiska mot att det enbart är de resursstarka som ges möjlighet att lämna avtryck i offentligheten. Andra är irriterade över att det saknas utrymmen där medborgarna kan ta del av och bidra till det offentliga samtalet. Den anarkistiskt uppbyggda rörelsen *Reclaim the streets*, som till stor del består av yngre personer, kan ses som representant för denna ståndpunkt. Men även bland etablerade vuxna politiker förs en diskussion om människors olika möjligheter att kunna uttrycka sig i det offentliga rummet.

KLOTTERPROBLEMATIKEN RYMMER OLIKA PROBLEM

Klotterproblemet skulle kunna delas upp i tre olika problemområden: Det ekonomiska problemet, otrygghetsproblemet och problemet för klottrarna själva.

DET EKONOMISKA PROBLEMET

Att enbart saneringen av klotter kostar samhället stora summor årligen är väl känt. Till dessa kostnader kan också läggas den materialförstöring av fasader och murar som upprepat klotter och klottersanering leder till. Därutöver tillkommer kostnader för alla de timmars arbete som olika yrkesgrupper lägger ner på att arbeta klotterförebyggande. Att dessa pengar skulle kunna komma till bättre användning inom exempelvis skolan och fritidsverksamheten är en åsikt som ofta framförs. Å andra sidan finns det ingen automatisk överföring av sparade saneringspengar till skola och fritidsverksamhet.

OTRYGGHETSPROBLEMET

Det finns forskning som tyder på att om ett område är eftersatt (klotter tvättas inte bort och trasiga fönsterrutor byts inte ut), ökar risken för att området snabbt förslummas genom mer skadegörelse (Skogan, 1990; Wilson, 1975). En praktisk erfarenhet är det samtal som utspann sig vid ett möte mellan klottrare och den vuxna allmänheten då en av klottrarna sade att: ”Klotter skadar ju ingen. Det är bara några streck på en vägg och det kan väl inte vara så farligt.” Då

reste sig en äldre man upp och sa upprört: ”För mig handlar det inte om några streck. Där det är klottrat känner jag mig otrygg. Jag får en känsla av att vistas i ett förslummat och farligt område.” Denna berättelse ur verkligheten beskriver ett tydligt trygghetsproblem. Trots att det i dag inte finns några undersökningar som visar på ett samband mellan mycket klotter i ett område och stor övrig kriminalitet i samma område, upplevs nerklottrade områden av många som förslummade och otrygga. Den upplevda otryggheten är en viktig faktor för många människors livskvalitet.

PROBLEM FÖR KLOTTRARNA SJÄLVA

Klotter innebär ingen fysisk fara för allmänheten. Däremot löper de klottrare som målar på svåråtkomliga ställen en uppenbar säkerhetsrisk. Eftersom spänning, skicklighet och ett visst mått av djärvhet är viktiga ingredienser för några av klottrarna, är också risken för att de kan skada sig eller förolyckas betydande. Klottrandet innebär också en betydande social risk för klottraren. Ju mer man klottrar, desto större är sannolikheten att bli ertappad och desto större skadeståndsskulder riskerar att byggas upp. Det finns flera exempel på ungdomar som har gått in i vuxenvärlden med stora skadeståndsskulder. I vissa fall har dessa unga vuxna varken kunnat ta körkort, hyra lägenhet eller teckna telefonabonnemang. Ett sådant utanförskap i tidig ålder gör sannolikt inträdet i vuxenlivet problematiskt. Bland klottrarna (sannolikt främst de äldre) finns också några personer med betydande kriminalitet och kanske också missbruksproblem. För barn och ungdomar kan det vara riskabelt att sent om kvällen, utan vuxennärvaro, befinna sig tillsammans och umgås med sådana klottrare som är missbrukare och grovt kriminella. En ung människa som tillhör en subkultur, där kriminella handlingar och avståndstagande mot vuxenvärlden är naturliga inslag, löper sannolikt en ökad risk att fortsätta med kriminalitet.

Det går således inte att utifrån utvärderade åtgärder hävda att "lagliga väggar och graffitiskolor alltid leder till ökat klotter". Åsikten att "lagliga väggar och graffitiskolor aldrig leder till ökat klotter" är inte heller baserad på utvärderingar.

kapitel 4.

Lagliga väggar och graffitiskolor

Ett av problemen med klotterförebyggande arbete är den polarisering som ofta uppstår när det gäller frågan om huruvida klottrarna ska ges möjlighet att måla graffiti eller inte. Frågan tycks vara mycket laddad hos vissa av de klotterförebyggande aktörerna som med stort engagemang argumenterar för respektive mot lagliga väggar och graffitiskolor.

Förespråkarna för lagliga väggar hävdar att man måste möta och respektera ungdomarna i deras intresse i stället för att gå till attack mot och bekämpa deras ungdomskultur. De som vill att klottrarna ska få möjlighet att måla graffiti lyfter också fram den risk det innebär för en ung person att bara kunna utöva sitt intresse olagligt. Man menar att de graffitiintresserade ungdomarna tvingas att bli kriminella då det inte finns några lagliga möjligheter för dem att måla. Förespråkarna tror också att många av klottrarna slutar att klottra om de får möjlighet att måla graffiti. Uppfattningen är att klottret alltså skulle minska i omfattning om fler lagliga väggar ställdes i ordning i det offentliga rummet. I denna grupp finns också personer som hävdar att ”eftersom sprayfärgen är tämligen dyr så betyder varje burk färg som målas på en laglig vägg, att en burk färg mindre används till klotter”.

Motståndarna till lagliga väggar menar att dessa bara fungerar som övningsplank för klottrandet och att de i vissa fall också kan uppmuntra till ökat klottrande. En åsikt som också förs fram är att möjligheter att måla graffiti kommer att leda till en nyrekrytering av klottrare. Inom denna grupp lyfter man också fram riskerna med klottrandet: lösningsmedlen i sprayburkarna är farliga, man klottrar ofta på riskabla platser och unga personer hamnar i sällskap med äldre, kanske grovt kriminella och missbrukande klottrare. Motståndarna till graffiti hävdar också att om man sätter upp ett lagligt plank så kommer det att målas inte bara på planket, utan också klottras på föremål och husväggar i dess närhet. I denna grupp finns också personer som är kritiska mot att spraymålade bilder visas på konstutställningar.

Denna olyckliga polarisering av åsikter har ibland resulterat i låsta positioner. Från bägge sidorna har enstaka (och ofta samma) exempel lyfts fram gång på gång för att bevisa att den egna åsikten är den korrekta.

De erfarenheter som finns av lagliga väggar och graffitiskolor pekar i olika riktningar. I bland tycks det som att möjligheten för ungdomarna att måla lagligt har resulterat i ett minskat klottrande. I andra fall har omgivningen till det lagliga alternativet blivit nekottrad.

I den kartläggning av klotterförebyggande åtgärder som BRÅ gjorde på regeringens uppdrag år 2003, ställdes frågor till Sveriges alla kommuner och till stadsdelarna i Stockholm, Göteborg och Malmö om de hade anordnat graffitiskolor eller lagliga väggar samt vilket resultat som åtgärderna hade lett till. Tolv procent av landets kommuner och 18 procent av stadsdelarna uppgav att de hade anordnat graffitiskolor eller iordningsställt lagliga väggar.

Dessa 35 kommuner och nio stadsdelar i Stockholm, Göteborg och Malmö har under de senaste tio åren anordnat graffitiskolor eller givit möjligheter att måla lagligt. En kommun, men ingen stadsdel, upplevde resultatet som negativt. Fyra stadsdelar och 13 kommuner menade att klottret minskade i omfattning. Fem stadsdelar och 21 kommuner kunde inte avgöra om klottret ökade eller minskade till följd av åtgärderna (BRÅ, 2003).

Tolkningen av ovanstående resultat bör dock göras med försiktighet. För det första är ingen av åtgärderna utvärderad. Svaren visar enbart den subjektiva uppfattningen om klottrets omfattning. För det andra ryms sannolikt fler dåliga än goda erfarenheter i den grupp som inte kunde avgöra om åtgärden lett till något resultat eller inte eftersom det finns en tendens att överskatta de bra resultaten av en åtgärd som man själv har varit med om att genomföra.

Det går således inte att utifrån utvärderade åtgärder hävda att ”lagliga väggar och graffitiskolor alltid leder till ökat klotter”. Åsikten att ”lagliga väggar och graffitiskolor aldrig leder till ökat klotter” är heller inte baserad på utvärderingar. Vad vi däremot vet är att lagliga väggar och graffitiskolor ibland upplevs resultera i minskat klotter och ibland upplevs leda till ökat klotter.

A close-up of a vibrant, abstract painting. The composition is dominated by large, organic shapes in shades of pink and red, with some darker red and brown tones. The background is a mix of light blue and yellow. The texture of the paint is visible, suggesting a thick application. The overall style is expressive and modern.

Eftersom det är svårt att mäta effekterna av det klutterförebyggande arbetet är det bra att mäta på olika sätt. Om resultatet av de olika mätmetoderna pekar i samma riktning, ger detta större möjlighet att dra slutsatser om åtgärdernas effektivitet.

kapitel 5.

Behovet av utvärderingar

Att genomföra vetenskapligt hållbara utvärderingar är ofta svårt. Ett önskemål är dock att de brottsförebyggande aktörerna i framtiden *följer upp* effekten av insatserna i långt större utsträckning än vad som sker i dag. Sådana uppföljningar är nödvändiga för att få kunskap om huruvida åtgärderna fungerar och i så fall varför de fungerar. Utan uppföljningar riskerar man att upprepade gånger genomföra åtgärder som kanske är verkningslösa eller som i värsta fall till och med är kontraproduktiva och leder till ett ökat klottrande.

En uppföljning bör innehålla både en dokumentation av det löpande arbetet och en mätning av de effekter på klotterförekomst som åtgärden har lett till. Dokumentationen av det löpande arbetet bör innehålla en beskrivning av vad som har gjorts, på vilket sätt det har gjorts och vilka aktörer som har varit inblandade. Såväl negativa som positiva faktorer och händelser som har uppstått under arbetets gång bör redovisas. Det är också bra om förändringar av den ursprungliga planeringen dokumenteras, tillsammans med förklaringar till varför man har valt att avvika från planeringen (se BRÅ:s idéskrift nr 4 *Utvärdering & dokumentation*).

När det gäller att mäta effekterna av det klotterförebyggande arbetet uppstår flera svårigheter. Hur mäter man klotter? Att enbart granska effekten utifrån antal polisanmälningar är tveksamt eftersom klotter, liksom annan skadegörelse, karaktäriseras av ett mycket stort mörkertal. Antal polisanmält klotter är alltså ett mått som bara fungerar om man vet att allt nytillkommet klotter alltid polisanmäls eller att andelen klotter som polisanmäls ständigt är konstant (se BRÅ:s idéskrift nr 2 *Kartläggning, problemanalys & prioriteringar*). Antal polisanmälningar bör i de flesta fall således kombineras med annan information om man ska kunna göra en korrekt bedömning av de klotterförebyggande åtgärder som har vidtagits.

Eftersom det är svårt att mäta effekterna av det klotterförebyggande arbetet är det bra att mäta på flera olika sätt. Om resultatet av de olika mätmetoderna pekar i samma riktning, ger detta större möjlighet att dra slutsatser om åtgärdernas effektivitet.

En sätt att mäta effekterna är att jämföra de olika årens kostnader för klottersanering. Saneringskostnaderna ska då bokföras som en enskild post och inte slås samman med kostnader för exempelvis annan skadegörelse. Dessutom måste ambitionsnivån när det gäller

att ta bort klotter vara konstant under mätperioden. Denna metod kan vara användbar under förutsättning att allt klotter saneras med en ständig regelbundenhet. Denna regelbundenhet kan vara tidsmässig, exempelvis varje vecka eller varje månad. Den kan också vara regelbunden genom att allt nytt klotter saneras direkt, inom en eller ett par dagar.

En annan metod är att räkna klottret. Eftersom klotter likaväl kan vara en liten tag som en större bild måste man på ett tidigt stadium bestämma sig för hur man kategoriserar olika sorters klotter. En möjlighet är att använda den indelning i taggar, throw-ups och pieces som klottrarna själva använder. En annan möjlighet är att räkna hur stor yta som har klottrats ner. I exemplet Brügge har man räknat antal kvadratmeter klotter som har sanerats. Om området är stort, kan man välja vissa gator eller kvarter som man ständigt avsynar för att räkna nytillkommet klotter. Denna metod kräver också att nytillkommet klotter snabbt saneras, inte bara i det område som avsynas, utan även i närliggande områden. På så sätt undviker man risken att inte upptäcka att klottrarna har flyttat sig några hundra meter bort till ett område som inte saneras lika ofta och där deras klotter alltså får sitta kvar.

I de fall som de förebyggande åtgärderna riktar sig mot en grupp av identifierade personer kan man, i likhet med projektet i Nacka, genom intervjuer undersöka hur både deras attityd och deras aktiva klottrande har påverkats. Om syftet med det förebyggande arbetet är att just dessa ungdomar ska minska sitt klottrande, kan en sådan utvärdering vara användbar.

Om det klotterförebyggande arbetet i stället riktar sig mot en större mängd ungdomar, till exempel alla barn i en stadsdel, är det möjligt att genom självdeklarationsundersökningar undersöka om beteendet och handlingarna har förändrats av åtgärderna. En självdeklarationsundersökning bygger på att de som tillfrågas får vara anonyma. Därför är det viktigt att frågeformulären också samlas in på ett sätt som garanterar anonymiteten. Frågornas karaktär bör också tänkas igenom noga. En grundprincip är att känsliga frågor som till exempel gäller användning av droger eller kriminalitet inte bör ställas till yngre ungdomar.

Trygghetsmätningar bland allmänheten är också ett sätt att få

kunskap om hur klottersituationen har förändrats. Vid trygghetsmätningar kan alla boende i ett område eller ett urval av de boende tillfrågas om hur de ser på situationen.

När det gäller alla de mätmetoder som redovisas ovan är det viktigt att de genomförs vid flera olika tillfällen. Den första mätningen bör ske innan de klotterförebyggande åtgärderna börjar genomföras. Därefter kan det vara lämpligt att göra en mätning under det pågående projektet. Slutligen bör ytterligare en mätning göras efter att det klotterförebyggande arbetet är avslutat. När det gäller metoden att räkna klotter eller kostnaderna för sanering bör detta göras löpande under arbetets gång.

De kommuner och andra organisationer, vars förebyggande arbete kommer att redovisas längre fram i idéskriften, utgör ett urval. Det pågår fler intressanta klotterförebyggande projekt runtom i Sverige men urvalet har begränsats av utrymmesskäl. Grunden för urvalet till denna idéskrift är inte att de klotterförebyggande åtgärderna, genom vetenskapliga undersökningar, bevisligen har resulterat i minskat klotter. Däremot har de presenterade projekten bedömts vara genomtänkta och ha ett intressant innehåll. I flera fall har de också pågått under en längre tid. Dessutom är aktörernas egen bedömning att de vidtagna åtgärderna har resulterat i att klottret har minskat i omfattning. I flera fall förstärks denna bild av någon form av mätning som aktörerna själva har utfört. Detta, att göra en utvärdering av effekterna av det förebyggande arbetet, är tämligen ovanligt såväl i Sverige som i andra länder (BRÅ, 2003).

Örebro polisområde	Polisens diarienummer.....
Akt nr.....	
Polisanmälan för skadegörelse i form av klotter	
1. Målsägare	Org nummer: Namn: Postadress: Telefon: Besöksadress:
2. Anmälare	Org nummer: Namn: Datum: Kontaktperson: Postadress: Telefon:
3. Brottadress	Plats:
4. Brott datum	
5. Vittnen	Namn: Postadress: Telefon:
6. Beskrivning av skadegörelsen	Läge: Utformning/text: Färg: Omfattning:
7. Fotografier	Totalt antal bilder:
8. Ersättningsanspråk	Summa kr:
9. Målsägaringo	Målsägaren vill bli underrättad om: ☐ Att förundersökning inte ska inledas eller att inledd förundersökning ska läggas ned ☐ Att åtal inte ska väckas ☐ Tidpunkt för huvudförhandling i målet ☐ Dom i målet Information enligt ovan lämnad till målsäganden av:..... Örebro den .....

kapitel 6.

Klotter- förebyggande åtgärder i praktiken

Uppgifterna lagras hos polisen och vartefter nytt klotter tillkommer, ökar också kunskapen om hur klottergången är uppbyggda.

Kommunerna använder sig ofta av flera olika strategier och åtgärder inom det klotterförebyggande arbetet. Det kan både handla om att förhindra nyrekrytering och att försöka förmå redan aktiva klottrare att sluta klottra. Man använder sig av både sociala och situationella åtgärder. De situationella åtgärderna syftar till att öka upptäcktsrisken, försvåra genomförandet eller minska utbytet av brott. De sociala åtgärderna är ofta mer långsiktiga och syftar till att påverka människors benägenhet (motivation) att begå brott.

Den absolut vanligaste åtgärden är att snabbt sanera bort nytillkommet klotter, vilket runt hälften av landets kommuner och stadsdelar gör (BRÅ, 2003). Andra vanliga situationella åtgärder är att plantera taggiga och svår genomträngliga buskar eller bygga spaljéer framför en utsatt husfasad. En annan metod är att belägga fasaden med en skyddande yta eller en ny fasad som är speciellt lätt att rengöra. Att öka belysningen eller sätta upp kameraövervakning vid utsatta platser är också metoder som används. På vissa håll i landet anlitas väktare för extra bevakning. I några kommuner uppmantras nattarbetande personal att hålla utkik efter klottrare. En annan metod som har prövats är att minska tillgängligheten på sprayburkar genom att försvåra att de stjäls. I detta fall uppmantras färghandlare och bensinstationer att hålla burkarna inlåsta och bara ha deras lock, där färgen framgår, framme. Dessa situationella åtgärder gör det antingen svårare att klottra eller ökar risken för klottraren att bli upptäckt. De kan genomföras som enstaka åtgärder eller i kombination med andra insatser (BRÅ, 2003).

Den vanligaste sociala åtgärden är att på olika sätt informera om klotter och dess skadeverknings. Informationen kan vara riktad till barn och ungdomar men den kan också vara riktad till deras föräldrar eller till andra vuxna i barnens omgivning, exempelvis skol- och fritidsgårdspersonal. Informationen kan spridas via broschyrer, affischer eller föredrag. Men den kan också spridas genom teaterföreställningar eller inslag i den lokala radion. Vissa kommuner försöker motivera ungdomarna att engagera sig i andra fritidsaktiviteter (BRÅ, 2003).

Det är dock viktigt att hålla i minnet att klottrarna utgörs av många olika grupper. En social eller situationell åtgärd som minskar vissa individers klottrande, kanske inte påverkar andra klottrare

nämnavert. Resultatet av en situationell åtgärd, exempelvis plantering av taggiga buskar, kan också bli att klottrarna i stället fortsätter att klottra på intilliggande hus och resultatet av en informationskampanj kan bli att fler ungdomar blir intresserade av att måla med sprayfärger.

Majoriteten av de klotterförebyggande åtgärderna är inte utvärderade. Man kan alltså inte med säkerhet veta vilka metoder som fungerar, vilka som är verkningslösa eller till och med kontraproduktiva. Däremot finns det erfarenheter av klotterförebyggande arbete där den egna bedömningen är att arbetet har varit framgångsrikt. I detta kapitel presenteras olika klotterförebyggande projekt som har uppfattats som framgångsrika av de inblandade aktörerna.

Örebro – klotter som hjälp för att spåra ungdomsbrottsligheten

Örebro är en kommun med drygt 120 000 invånare. Eftersom klotteret ökade kraftigt under slutet av 1990-talet genomförde kommunen en brett upplagd antiklotterkampanj med information om riskerna med klotter. Informationen spreds via bioreklam, radioinslag, affischer, annonser och broschyrer. Samtidigt skickades brev till samtliga färghandlare, bensinstationer och liknande affärsidkare där de uppmanades att ställa undan sprayburkarna. Dessutom kompletterades vatten- och avloppsräkningarna med information om klotterproblemet. Den kanske mest uppmärksammade bilden var en affisch med en deprimerad ung man som förstört sin framtid genom att klottra. Syftet med kampanjen var att uppmärksamma föräldrar och andra personer, som kände klottrande ungdomar, på problemet. Man ville tydligt visa att en skadeståndsdöm för klotter kunde resultera i att man varken kunde hyra lägenhet, ta körkort eller teckna telefonabonnemang. Kommunen upplevde att denna kampanj ledde till mindre klotter i staden.

ÅTGÄRDER

Kampanjen är avslutad men den kom att bli början på ett samarbete som har vuxit sig allt starkare under åren. Den samsyn som de berörda aktörerna har enats om, att klotter är en ingång till grövre

brottslighet, styr det förebyggande arbete som genomförs i Örebro. Metoden går ut på att berörda aktörer sedan år 2000 systematiskt polisanmäler klotter enligt en uppgjord mall och en förutbestämd arbetsgång. Såväl klotter som klottrare kartläggs. Polisen förses på så sätt med sådana uppgifter som gör att de, enligt egen uppgift, kraftigt kan reducera den gängrelaterade ungdomsbrottsligheten.

De som deltar, förutom det lokala brottsförebyggande rådet och polisen, är kommunens fritidsverksamhet, kommunens fastighetsförvaltning, det kommunala bostadsföretaget samt flera privata fastighetsägare. I samarbetet deltar även posten, Telia, Länstrafiken och Busslink. Det lokala brottsförebyggande rådet försöker också engagera de aktörer som ännu inte har börjat använda sig av blanketten, nu senast (under hösten år 2004) genom en kampanj som riktar sig till alla fastighetsägare i kommunen. De uppmanas att använda den i Örebro redan beprövade metoden för att dokumentera, kartlägga och sanera klotter. Kampanjen, som marknadsförs genom Örebro kommuns webbplats, ger handfasta råd om hur de drabbade kan gå tillväga. I slutet av november år 2004 hade drygt 50 fastighetsägare bestämt sig för att ställa upp på kommunens policy.

De aktörer som deltar i samarbetet gör regelbundna avsyningar av sina fastigheter, fordon eller föremål. När ett nytt klotter upptäcks, fotograferas det med digitalkamera. Bilderna skickas via e-post till polisen tillsammans med en anmälningsblankett där bland annat plats och tid för klottret anges. Anmälan förses med ett ordernummer som sedan följer det aktuella klottret fram till dess att ärendet är avslutat. Polisen går igenom bilderna för att undersöka om de känner igen någon ny signatur (tag). I de fall flera olika taggar har ritats på ett och samma ställe, kan polisen koppla ihop dem och därigenom kartlägga de olika klottergängen. Därefter katalogiserar polisen fotografierna och anmälningarna digitalt och sparar dem inför framtiden. Enligt polisen är uppgifterna om var och när klottret har utförts oerhört viktiga för det fortsatta arbetet.

Uppgifterna lagras hos polisen och vartefter nytt klotter tillkommer, ökar också kunskapen om hur klottergängen är uppbyggda. När polisen sedan får in anmälan om andra brott, exempelvis inbrott, bilstölder eller narkotikabrott, jämförs när och var brotten har ägt rum med de redan lagrade uppgifterna om när och var det har

klottrats. Klottret används således för att inringa ungdomsbrottslingarna. När polisen har tillräcklig information för att göra ett tillslag skrivs polisanmälan för brottet.

Många av klotteranmälningarna kommer från Kommunfastigheter och det kommunala bostadsföretaget Örebrobostäder. Deras interna handläggning ser i princip likadan ut. Efter att ha sänt information till polisen, katalogiseras bilderna och uppgifterna om klottret och sparas digitalt. Ordernumret anges för att underlätta den framtida hanteringen. Kommunens policy är att sanering ska ske inom 48 timmar. En beställning, kompletterad med fotografier och försedd med ordernumret, skickas till en saneringsfirma. När saneringsfirman efter utfört arbete skickar faktura anges ordernumret även där. Kommunfastigheter respektive Örebrobostäder skriver in kostnaden i den interna rapporteringen i väntan på att klotterbrottet ska klaras upp.

Förutom denna metodiska kartläggning av klotter och klottrare består i dagsläget det riktade klotterförebyggande arbetet i Örebro främst av snabb sanering. Under våren 2003 kompletterades insatserna med en väktarbil som kör runt i utsatta områden mellan klockan 18 och 06 på nätterna. Två väktare turas om att köra bilen och enligt Kommunfastigheters representant har speciella krav på social kompetens ställts på dessa väktare.

RESULTAT

Genom den systematiska kartläggningen menar polisens representant att de har lyckats lösa en stor del av den gängrelaterade ungdomsbrottsligheten. Klottret fungerar således, enligt honom, som en hjälp för att lösa annan ungdomskriminalitet. Det ordernummer som nämnts flera gånger ovan spelar en viktig roll som förbindande länk. När klotterbrottet är löst kan rätten utan svårigheter hämta information från anmälaren om hur mycket saneringen har kostat och därigenom bestämma storleken på det skadestånd som klottraren ska betala.

Enligt polisens representant är handläggningen snabb och upptäcktsrisken påtaglig och en stor del av klotterbrotten klaras upp. Denna bild bekräftas av statistiken och beror till stor del på att polisen i Örebro kommun lägger resurser på att utreda dessa brott. Av de

658 polisanmälningar om klotter som skrevs in år 2003 i Örebro var 497 kopplade till en misstänkt person. Andelen personupplärade (där en misstänkt gärningsman har kunnat bindas till brottet) klotterbrott ligger sedan några år tillbaka flera gånger högre i Örebro län än riksgenomsnittet.

ÖVRIGT

Örebro kommun gör inte några andra former av riktade sociala åtgärder i syfte att minska klotteret. I stället framhåller samordnaren i det lokala brottsförebyggande rådet det arbete som görs för att skapa bättre generella förutsättningar för barn och ungdomar. Bland annat finns en ambition att ha sommaröppna fritidsklubbar för alla mellanstadiebarn. Inom det lokala brottsförebyggande rådet förs också en diskussion om hur man ska kunna engagera närsamhället, bland annat hyresgäster och skola, i det klotterförebyggande arbetet.

Men åsikterna är delade i Örebro. Aktörerna i det lokala brottsförebyggande rådet motverkar alla uttryck av graffiti. De motsätter sig även graffitimålningar inomhus i den skateboard-hall som en ungdomsförening driver med visst ekonomiskt stöd från kommunen. Däremot upplät Örebro konsthall under hösten år 2003 sina lokaler till en vandringsutställning som var helt uppbyggd på graffitimålningar gjorda med sprayteknik.

Linköping – bostadsbolag engagerade ungdomar

Stångåstaden är Linköpings kommunala bostadsföretag med ett bestånd av 20 000 lägenheter, fördelade på flera områden. Stadsdelen Lambohov började uppföras i slutet av 1970-talet och består i dag av närmare 3 000 hushåll. I stadsdelen finns en blandad bebyggelse bestående av såväl hyresrätter och bostadsrätter som fristående villor. Mot slutet av 1990-talet var området Lambohov den mest nerklottade stadsdelen i Stångåstaden.

ÅTGÄRDER

I januari år 2001 fick två tjänstemän på Stångåstaden i uppdrag att utarbeta en strategi och handlingsplan mot klotter. De började med

att titta brett på olika modeller av klotterförebyggande arbete som har prövats. Eftersom de ville utgå från hyresgästernas önskemål genomfördes en enkätundersökning. För att få nyanserade svar, ställdes inte bara frågor om klotter utan även om snöröjning, sophantering, städning och liknande frågor. Enkäten kompletterades med telefonintervjuer och resultatet av undersökningen visade att det fanns en utbredd irritation över det omfattande klotteret. Stångåstaden tog då, enligt sin representant, ett antal policybeslut i det projekt som kom att kallas för Rent Hus.

STÅNGÅSTADENS POLICYBESLUT INNEBAR:

- Att allt nyttillkommet klotter skulle saneras nästkommande arbetsdag. Kostnaderna för saneringen skulle redovisas separat så att man skulle veta hur mycket klotteret faktiskt kostade och hur dessa kostnader har utvecklats över tid.
- Att nolltolerans skulle gälla både klotter och graffiti. Man bestämde sig samtidigt för att inte delta i den offentliga debatten om lagliga väggar eftersom man inte på något sätt ville gå klottrarna till mötes i deras önskan om uppmärksamhet. Det innebar att man varken ställde upp på tidningsintervjuer eller paneldiskussioner. "Vi håller rent. Vi håller tyst." var parollen. Denna tystnad gällde dock inte interna diskussioner och möten med andra företrädare för fastighetsföretag, kommun och polis.
- Att hålla en enhetlig linje utåt vilket innebar att alla anställda introducerades i Stångåstaden klotterpolicy. Oavsett vilken privat åsikt den anställda hade, ombads han eller hon att förespråka företagets klotterpolicy utåt.
- Att avböja propåer om att anställa fler väktare som skulle bevaka lägenhetsbeståndet. Anledningen var att man inte vill bidra till en upptrappad konflikt mellan klottrare och väktare.

Sedan några år tillbaka fanns ett samarbete mellan Stångåstaden och fotbollsklubben IK Östria genom att de bland annat gemensamt anordnade sommarkoloni för barnen. Utifrån detta samarbete engagerades vissa av de unga fotbollsspelarna att återkommande spana efter nyttillkommet klotter. Man började med att förankra tanken i klubbledningen för att få hjälp med att hitta rätt lag, alltså sådana

lag där ledaren hade en helhetssyn på ungdomarna. Sedan pratade man direkt med ungdomarna i de lag som hade valts ut och berättade bland annat om kostnaderna för klottersanering. Som kompensation för arbetet med att spana efter nytillkommet klotter utlovades lagen ett ekonomiskt bidrag som gav ungdomarna möjlighet att delta i fotbollscuper på annan ort.

Därefter engagerades 30–40 pojkar och flickor från fotbollslagen. Alla var över 15 år eftersom kemikalierna som de skulle använda för lättare sanering, kräver stor varsamhet vid användandet. För att ge ungdomarna en bra start, gjordes först en totalsanering av hela fastighetsbeståndet i Lambohov. Ungdomarna delade sedan in sig i par som minst en gång i veckan gick en bestämd promenad för att spana efter nytillkommet klotter. Sådant klotter som var skrivet med tuschpenna tog de bort direkt. De noterade allt klotter, både sådant som de hade tagit bort och sådant som krävde professionell sanering. Sedan lämnade de in lapparna till sina ledare som sammanställde uppgifterna och faxade dem till Stångåstaden som beställde sanering. Som uppmuntran i arbetet bjöds ungdomarna ibland på hamburgare och på glass.

I Lambohov finns en mycket aktiv stadsdelsförening där både idrottsföreningar, invandrarföreningar, andra föreningar och offentlig verksamhet är representerade. Parallellt med ungdomsarbetet besökte också Stångåstaden stadsdelsföreningens årsmöte. Man erbjöd föreningen att vara med och dela lika på vinsten om saneringskostnaderna för klotter minskade. För att kunna räkna fram den förväntade besparingen utgick man från den genomsnittliga saneringskostnaden för åren 2001 och 2002.

PROBLEM

Stångåstaden har inte genomfört liknande satsningar i sitt övriga bestånd. Förklaringen är, enligt bolagets representant, att man inte har hittat rätt samarbetspartners, alltså engagerade vuxna på gräsrotsnivå. Samtidigt är man medveten om det problematiska i att mycket av verksamheten förutsätter och blir beroende av eldsjälarna. Ytterligare ett problem uppges vara polisens bristande intresse. Enligt Stångåstadens representant leder inte polisanmälningar av klotter till någon åtgärd från polisens sida. Under de år som det klotterförebyggande

arbetet har pågått i Lambohov, har polisen, enligt representanten, inte gripit någon misstänkt klottrare.

RESULTAT

Eftersom allt klotter anmäls och snabbt saneras kan Stångåstaden, genom att jämföra saneringskostnaderna, konstatera att klottrandet har minskat. I dag uppges Lambohov vara ett område med mycket lite klotter, bortsett från en tidsbegränsad ökning av klottrande under våren 2003. De två åtgärder som beskrivits ovan ledde till att klottret i området minskade märkbart och att saneringskostnaderna därmed sjönk. Vinsten beräknades till cirka 70 000 kronor och under hösten år 2002 fick stadsdelsföreningen därför 30 000 kronor vilket mer än fördubblade dess årsbudget. Enligt Stångåstadens egen bedömning berodde minskningen inte bara på ungdomarnas insatser och den snabba saneringen. En bidragande orsak uppges också ha varit att samtalsämnet inte bara fördes inom ungdomsgruppen utan också spreds i hela Lambohov genom stadsdelsföreningens medlemmar.

Vid något tillfälle i början missade Stångåstaden att beställa sanering för klotter som hade rapporterats. Ungdomarna reagerade direkt med att ifrågasätta sin insats om den ändå inte ledde till något resultat. Efter detta bemödade sig Stångåstaden att inte upprepa det misstaget.

I dag uppmanas hyresgästerna att ringa till Stångåstadens områdeskontor och anmäla klotter på samma sätt som de ringer när en lampa har gått sönder i trappen. Allt nytillkommet klotter saneras direkt vilket sannolikt gör det mindre intressant att klottra eftersom klottrarna i efterhand inte kan visa upp sina verk för kompisarna. I vissa fall tar områdesvärdarna själva bort klotter för att förbilliga hanteringen och förbättra sitt ekonomiska resultat.

ÖVRIGT

Enligt Stångåstadens representant tar bostadsföretaget ett stort bostadssocialt ansvar. Förutom koloniverksamheten ger de också ekonomiskt stöd till en ideellt driven ungdomsgård för mellanstadiebarn. Vid något tillfälle hjälpte också Stångåstadens områdeskontor till när en boende själv hade tagit ett par klottrande yngre barn på bar gärning och inte visste vad han skulle göra med dem. Hyresgäs-

ten tog med barnen till områdeskontoret där den områdesansvarige ringde till barnens föräldrar och kom överens med dem att de skulle dela på kostnaden för saneringen av barnens klotter.

Stångåstadens erfarenheter är att man måste våga vara konsekvent och både tänka och arbeta långsiktigt med ett par problemområden som upplevs viktiga. I Lambohovs fall var det klotter och inbrott i bil. Det uthålliga arbetet med att minska dessa brott uppges också ha resulterat i att andra problem har löst sig av bara farten. Det har också, menar Stångåstadens representant, visat sig fungera att föra ut diskussionen om klottret till den åldersgrupp där problemet uppstår och försöka skaffa många lokalt förankrade ”ambasadörer”. Dessutom måste man vara absolut trovärdig gentemot både ungdomar och vuxna. Har man lovat att ta bort anmält klotter eller att någon grupp ska få dela på vinsten, så ska man leva upp till detta löfte. Vidare framhåller fastighetsbolaget att det är viktigt att vara lyhörd och att inte få en fundamentalistisk inställning och tro att samma koncept fungerar överallt. Slutligen pratar man på Stångåstaden om tre k; *keps* (att ge folk mandat att agera), *kaffe* (att ge hjälp med små ekonomiska bidrag) och *kärlek* (att uppmärksamma och tala om när ett jobb blir bra utfört).

Norrköping – delaktighet och demokratisk skolning

I mitten av 1990-talet fanns det mycket klotter i Norrköping. Staden har cirka 125 000 invånare. En kommunal tjänsteman tog kontakt med några förgrundspersoner i graffiti världen, anställde fyra av dem på så kallade ALU-tjänster och tillhandahöll en lokal. Dessa fyra målare (som man föredrar att kalla dem i Norrköping) lyckades samla ihop ett 40-tal ungdomar och startade en graffitiskola. Representanter för polis, fastighetsägare och socialtjänst besökte verksamheten och berättade om sin syn på klotter. Parallellt med den kommunalt anordnade graffitiskolan, tog några graffitimålare kontakt med Hamnförvaltningen i Norrköping och bad om tillstånd att få måla på de många murar som finns i hamnen. Hamnförvaltningen gick dem till mötes och sedan dess besöks de cirka 700 meter långa ytorna av graffitimålare från såväl Norrköping som resten av Sverige.

ÅTGÄRDER

I Norrköping betraktas graffiti som ett intresse, likvärdigt med teater, fotboll eller ridning (Norrköpings kommuns hemsida). Man försöker att arbeta utifrån ett ömsesidigt förtroende med de aktiviteter och verksamheter som ungdomarna vill delta i. Samordnaren i Norrköpings lokala brottsförebyggande råd framhåller hur viktigt det är att vara ödmjuk och visa ungdomarna att samhället inte bara är motståndare och något man ska bekämpa.

Om ungdomar tar kontakt med kommunen för att berätta om sina planer på att arrangera ett hiphop-jam, en kaninhoppningstävling eller någon liknande tillställning försöker kommunen enligt samordnaren i det lokala brottsförebyggande rådet, hjälpa dem att sätta sin plan i verket. Tillsammans resonerar de om planering och upplägg av evenemanget. Ungdomarna får också hjälp att beräkna en budget och att söka polistillstånd om det behövs. Om det inte finns någon förening, får ungdomarna hjälp att starta en sådan. Under samtalen poängteras att ansvaret för hur arrangementet avlöper ligger på föreningen. Det handlar om ömsesidiga överenskommelser och förtroenden. Dessutom, och detta är en springande punkt, kan Norrköpings kommun gå in med en förlustgaranti på cirka 10 000 till 20 000 kronor. En sådan garanti är enligt samordnaren ofta en nödvändighet för att evenemanget ska kunna bli av.

Ett exempel är hösten år 2003 när ungdomarna ville fira att det var tio år sedan Norrköpings målare fick tillgång till de lagliga vägarna i hamnen. De ungdomar som ville organisera firandet fick både hjälp med att bilda föreningen E4 och med att organisera tillställningen. Några papper som reglerade hur evenemanget skulle se ut skrevs aldrig. Däremot kände de unga arrangörerna till och accepterade kommunens inställning om att varken alkohol eller klotter skulle förekomma.

Enligt samordnaren i det lokala brottsförebyggande rådet uppfattar Norrköpings kommun graffiti som en demokratifråga. Det handlar om yttrandefrihet och om vem som har rätt att bestämma över det offentliga rummet. Som en konsekvens av detta resonemang har Norrköpings stadsmuseum haft en utställning om demokrati och yttrandefrihet under hösten 2004. Graffitimålningar var en del av denna utställning som lockade en helt ny publik, bestående av ungdomar, till muséet.

Norrköpings klotterförebyggande arbete är huvudsakligen inriktat på att fånga upp dem som klottrar och utbilda och inspirera dem till att i stället måla graffiti. I Norrköping smyckas gång- och cykel-tunnlar med graffitimålningar. De tilltänkta målarna ger ett förslag som sedan diskuteras med beställaren som också kan ha åsikter om färg, form och utformning. När målningen är färdig, skyddas den mot klotter med ett tunt skikt av vax. Men det har även hänt att bostadsföretag har upplåtit väggar för större graffitimålningar.

PROBLEM

Problemet i dag är, enligt samordnaren i det lokala brottsförebyggande rådet, att det har kommit en ny generation med unga klottrare. Under hösten år 2003 har det klottrats nya taggar inne i staden. Dessutom har spåravnarna för första gången blivit nerklottrade. Den lokal som är hip-hoparnas mötesplats fungerar inte riktigt bra beroende på meningsskiljaktigheter mellan grupperna. Delvis beroende på detta har kommunen inte lyckats att nå de yngre klottrarna. Därför pågår nu ett arbete för att göra dem delaktiga, bland annat genom att de bjöds in till förarbetet till den utställning som hölls i Norrköpings stadsmuseum under hösten 2004.

Ett annat problem uppges vara att det blir skräpigt vid murarna i hamnen och att det även klottras på väggar där det inte är lagligt. Norrköpings lokala brottsförebyggande råd har därför ställt dit en container, organiserat en städning per vecka och satt upp skyltar som visar var det är tillåtet att måla. Under hösten 2003 hade Hamnförvaltningen byggt ett nytt mindre hus i området och målat det vitt. Fasaderna blev nerklottrade. Efter samtal med det lokala brottsförebyggande rådet bestämde sig Hamnförvaltningen för att be några målare att göra en större och finare målning. De tilltänkta målarna fick först presentera en skiss på papper som skulle godkännas av Hamnförvaltningen innan den målades på väggen. Huset har nu en färgglad fasad med kranar och andra hamnmotiv. Vid något tillfälle har en graffitifestival lett till att föremål i närheten har blivit nerklottrade. Samordnaren i Norrköpings lokala brottsförebyggande råd har då kontaktat de ungdomar som har varit ansvariga för festivalen och bett dem att måla över klottret. De ekonomiska kostnaderna har Norrköpings kommun stått för.

RESULTAT

Norrköping har inte utvärderat sitt klotterförebyggande arbete, vilket är något som samordnaren i dag beklagar. Enligt honom är dock kommunens erfarenheter av arbetet nästan uteslutande goda. År 1998 arrangerades ett hip-hop-jam. Något klotter eller annan skadegörelse förekom inte. De bostadsföretag som upplåt väggar för större graffitimålningar uppges inte heller ha drabbats av oönskat klotter. Några av de ungdomar som har gjort utsmyckningarna försörjer sig nu på konstnärlig verksamhet.

Eftersom klotret inte ses som något större problem, uppger samordnaren i det lokala brottsförebyggande rådet att det inte heller har varit svårt att få politisk uppslutning runt den strategi som används. Det finns också en allmän acceptans för graffiti bland den vuxna befolkningen. Ett exempel är att pensionsföreningar hör av sig och ber om att få guidade turer vid graffitimurarna. Den utställning som genomfördes på Norrköpings stadsmuseum, och som föregicks av tre workshops i graffiti, har också resulterat i att kontakt har skapats med en yngre generation av målare. Enligt samordnarens egna bedömningar har klotret i de centrala delarna av staden minskat. Norrköpings mål är att bli Sveriges renaste stad år 2006 och därför planerar man dels att sanera mer, dels att försöka få en bättre dialog med målarna.

Nacka – arbete med tio mycket aktiva klottrare

I området Orminge i Nacka kommun utanför Stockholm pågår sedan ett år tillbaka ett klotterprojekt som bland annat karaktäriseras av sin mycket starka ställning i lokalsamhället.

Ansvarig för projektet är föreståndaren på Boo Folkets Hus. Folkets Hus fungerar dessutom som fritidsgård på kvällstid. Initiativet till arbetet togs under hösten 2003 då klotret sedan en tid hade ökat dramatiskt. Genom att Boo Folkets Hus har fått i uppdrag av Nacka kommun att polisanmäla och sanera klotter på de kommunala fastigheterna i området, har man sedan lång tid tillbaka kunskap om hur klotret har förändrats i omfattning.

ÅTGÄRDER

Genom den goda lokalkännedomen och samarbete med skolor och polisen har man identifierat tio pojkar i åldrarna 13–15 år som skulle kunna betecknas som vanemässiga klottrare. De förebyggande åtgärderna är helt inriktade på dessa pojkar och deras familjer och består av flera olika insatser. De aktuella pojkarna säger tydligt att de vill ha lagliga möjligheter att måla. Nacka kommuns tidigare erfarenheter av lagliga väggar har, enligt föreståndaren för Boo Folkets Hus som också är ansvarig för det klotterförebyggande projektet, inte varit odelat positiva. Men man har varit beredd att försöka igen, under förutsättningen att klottret först minskade i området. Därigenom hoppades man dels att pojkarna själva skulle klottra mindre, dels att de skulle inspirera andra ungdomar till att inte klottra. Reglerna för denna överenskommelse har tagits fram i samarbete med de pojkar som ingår i projektet. En före detta klottrare som numer bara målar graffiti och som anses vara en god förebild anställdes som länk till pojkarna.

Man bestämde sig även för att genomföra en graffitiutbildning för att förbättra pojkarnas konstnärliga uttryck. Villkoret för att delta i utbildningen var att pojkarna lovade att avhålla sig från att klottra. De lovade också att delta i de olika möten som ungdomsgården på Boo Folkets Hus anordnade. Vid dessa möten deltog exempelvis polis, fältassistenter och rehabiliterade missbrukare som samtalade med pojkarna om klotter och dess konsekvenser.

Dessutom togs pojkarnas föräldrar i anspråk genom att även de bjöds in till möten som enbart var för de vuxna. Syftet med dessa möten var att stärka dem i deras föräldraskap och att öka deras kunskaper om riskerna med att klottra. I denna utbildning deltog representanter för skola, polis och även en barnpsykolog som delade med sig av sina kunskaper.

RESULTAT

Ett år senare, hösten 2004, upplever projektledaren att arbetet i stort har varit mycket lyckat. Enligt hennes beräkningar har klottret minskat med 38 procent under perioden januari-augusti 2004 i jämförelse med motsvarande period år 2003. Föreståndaren beskriver också hur de aktuella pojkarna har förändrats under den tid som har gått. De upplevs vara engagerade och arbetar hårt för att uppnå sina

mål, bland annat att få tillgång till en laglig vägg där de kan måla graffiti. En ansökan om bygglov för att få sätta upp en sådan vägg på baksidan av Boo Folkets Hus har under hösten 2004 lämnats till kommunen och beviljats. Dessutom uppmanar dessa killar, som har varit och är tongivande bland de yngre pojkarna i området, de yngre att inte klottra. Det verkar också som om flera av de äldre klottrarna, som inte berörs av projektet, ändå har minskat sitt klottrande av solidaritet med de yngre.

Under det år som har gått har man genomfört ett så kallat graffiti-battle i stadsdelen. Då bjöds målare in från hela Storstockholmsområdet för att tävla i att måla graffiti. Evenemanget ledde inte till att närområdet klottrades ner. Vid två tillfällen har också pojkarna, personal från ungdomsgården och pojkarnas föräldrar gjort helgresa till Norrköping och tillbringat dagen med att måla på de lagliga väggar som finns i hamnen. Man tycks också ha lyckats skapa en acceptans för graffiti som konstnärligt uttryck i stadsdelen. Två av de lokala företagen har beställt en konstnärlig utsmyckning av en vägg och en trappa i ett p-hus. För närvarande förhandlar de med pojkarna om bland annat hur denna utsmyckning ska se ut.

Dessutom uppger projektledaren att flera av pojkarnas föräldrar anser att både samtalstonen och kommunikationen inom familjerna har förändrats under den tid som arbetet har pågått. Föräldrarna säger att de har fått en ökad förståelse och ett större engagemang för sina ungdomars intressen och de skulle gärna vilja att verksamheten permanentades.

Förutom det synbara och uppmätta resultatet med minskat klotter i området genomförs också en utvärdering där en student i kriminologi skriver en C-uppsats om projektet. Uppsatsen grundas på djupintervjuer med de aktuella pojkarna före, under och efter projektets genomförande. Resultatet av denna utvärdering är inte klart då projektet fortfarande pågår.

Helsingfors – snabb sanering och medling

År 1998 var Helsingfors hårt drabbat av klotter. Med anledning av det stundande 450-årsjubileumet, Finlands ordförandeskap i EU och

att Helsingfors skulle vara kulturhuvudstad, förväntades många utländska gäster besöka staden. Stadsförvaltningen bestämde sig då för att göra en större satsning för att få bort klottrret. Målet för projektet Stoppa klottrret var att minska klottrret med 90 procent.

ÅTGÄRDER

Arbetet i Helsingfors består av flera olika åtgärder. En viktig del är att snabbt sanera bort allt nytillkommet klotter. För att förmå alla drabbade att delta har Helsingfors stad infört byggnadsregler som ålägger de privata fastighetsägarna att sanera klottrret så fort det är tekniskt möjligt. Om de inte sanerar, kan de dömas till att betala böter och uppmanas sedan återigen att sanera.

För att samla in kunskap om det nytillkomna klottrret har Helsingfors stad anställt studenter som två gånger per år promenerar på cirka 70 procent av alla gator i de centrala delarna och registrerar allt klotter. Detta klotter delas upp i två kategorier. Taggar räknas som litet klotter och throw-ups och pieces räknas som stort klotter.

Klottrare som grips för första gången, erkänner och är högst 17 år, erbjuds medling. Vid medlingssamtalet deltar klottraren, föräldrarna, en socialsekreterare samt en representant från byggnadskontoret. Om klottraren är under 12 år erbjuds hans föräldrar att betala ersättning för kostnaderna för saneringen. De klottrare som är mellan 12 och 17 år får välja mellan om de vill betala saneringskostnaderna eller om de vill arbeta av skulden. De som väljer att arbeta anställs som parkarbetare under sommarlovet. Representanter från byggnadskontoret organiserar arbetet och övervakar att det utförs på ett riktigt sätt. I ett fåtal fall då klottraren har varit mycket ung har han fått skjuts mellan arbetsplatsen och hemmet. För de klottrare som följer det ingångna avtalet, antingen genom att arbeta eller genom att betala för saneringskostnaderna, läggs ärendet sedan ner. Klottrarna undviker därigenom att ställas inför rätta och bli registrerade som kriminella.

Förutom denna officiella medling finns också en inofficiell medling, enligt den ansvarige tjänstemannen på byggnadskontoret. I dessa fall har klottraren tagit initiativ och bett att få betala kostnaderna för klottersanering. Orsaken kan vara att klottraren i fråga är rädd för att åka fast, hamna i kriminalregistret och kanske riskera att arbetsgivare eller familj får kännedom om hans brottslighet. I vissa av

dessa fall har klottraren erbjudits att, inom ett visst datum, betala hälften av saneringskostnaderna. Därefter har ärendet, i likhet med förfaringssättet vid den officiella medlingen, lagts ner.

RESULTAT

Enligt den ansvarige för klotterbekämpningen i Helsingfors, bestod klottrarna vid kampanjens början av cirka två tusen ungdomar. Genom polisiära insatser och genom anlitan av privata väktarfirmer har många av dessa ungdomar gripits och lagförts. Sedan år 1998 har närmare ett tusen klotterfall avgjorts i domstolar. Dessutom har fler än 300 klottrare genomgått officiell medling och antagit erbjudandet om att arbeta av sin saneringsskuld. Uppskattningsvis 95 procent av dessa klottrare har inte upprepat sitt brott. Antalet aktiva klottrare uppges i dag vara mycket litet och nyrekryteringen sägs vara nästan helt stoppad. I Helsingfors har man inte gjort någon skriftlig dokumentation av verksamheten. Man uppger dock att kostnaderna ökade tillfälligt i samband med att de klotterförebyggande åtgärderna startade men att de nu har minskat kraftigt. Den ansvarige tjänstemannen säger att i jämförelse med år 2000 då klottrret var som värst, har det antal kvadratmeter som sanerats minskat med tre fjärdedelar till år 2003. Under samma period minskade stadens utgifter för klottersanering från cirka 16 miljoner kronor till cirka åtta och en halv miljoner kronor.

Brügge – lösningen finns i en dialog

År 1996 var Brügge i Belgien hårt ansatt av klotter som hade spridit sig in i de gamla, historiskt värdefulla stadsdelarna. Den socialsekreterare som anställdes på Brügges motsvarighet till lokalt brottsförebyggande råd för att komma tillrätta med problemet startade med att samla kunskap om klotter och graffiti genom studiebesök och litteraturstudier. Därefter började hon bearbeta stadens borgmästare och andra politiker för att få dem att arbeta förebyggande på flera olika sätt, inte bara genom polisingripanden utan också genom olika sociala åtgärder. Enligt projektledaren tog det lång tid att förmå borgmästaren och politikerna att utarbeta en graffiti-policy som byggde på en helhetssyn. Politikerna var ganska oroad för vilka

konsekvenser det skulle kunna innebära om graffiti blev tillåten som utsmyckning eller som spontant målande på lagliga väggar. Det första steget i handlingsplanen var att utarbeta en metod för att enkelt ta bort klotter från olika underlag. Samtidigt började projektledaren att bit för bit försöka bygga upp ett förtroende mellan sig och klottrarna. Hon lät sätta upp spånskivor att måla på inne i staden Brügge och i långsam takt skapades både förtroende och acceptans för företeelsen. Projektledarens främsta uppgift var att fungera som länk mellan borgmästaren, som också var chef över stadens polis, å ena sidan och de graffitiintresserade ungdomarnas förväntningar å andra sidan. Hennes utmaning var att finna en balans mellan de två parterna där Brügges klotter- och graffitipolicy skulle vara en kombination av polisens respektive ungdomarnas önskemål.

ÅTGÄRDER

Eftersom de flesta hus i Brügge är gamla, krävdes skonsamma metoder för att tvätta bort klotter. En sofistikerad och varsam saneringsmetod utvecklades och prövades ut i ett garage. Den består av vatten (ej högtryck, utan lågtryck), pulversand och luft. Denna blandning uppges fungera på ytor av sten och trä och den är både skonsam, billig och miljövänlig. När det gäller vissa andra ytor måste dock starkare kemikalier användas. För att ta kontroll över och förhoppningsvis också minska saneringskostnaderna investerades i en kommunal utrustning. Inköp, ombyggnad och utrustning av saneringsbil, släpvagn och kompressor kostade drygt 200 000 kronor.

Saneringen startade i liten skala. Staden Brügge delades upp i olika distrikt och man började sanera i det innersta distriktet, stadens centrumkärna. Den ständiga saneringen uppges ha lett till att klottrarna tröttnade och efter en tid avtog frekvensen av nytillkommet klotter i Brügges centrum. Då började man sanera i nästa distrikt, samtidigt som man fortsatte att ta bort det sporadiska klotter som ibland fortfarande dök upp i centrumkärnan. När även detta distrikt blivit i stort sett rent från nytillkommet klotter, gick man vidare till ett tredje distrikt. På detta sätt arbetade man sig från centrum och mot stadens ytterområden. Vid millennieskiftet var hela staden Brügge i princip ren från klotter och man började då att sanera de kringliggande kommunerna.

Rent praktiskt får projektledaren information från fastighetsägarna, stadsvakterna, polisen eller någon annan om att det finns nytt klotter. Hon beskriver det som en fördel att en person är ansvarig för stadens klotterförebyggande arbete. Ingen information riskerar att försvinna och dessutom blir mörkertalet när det gäller klotter minimalt. När klotter upptäcks på privata fastigheter måste ägaren skriva på ett kontrakt att han eller hon accepterar att staden Brügge sanerar fasaden kostnadsfritt. Men när klotter finns på hus eller föremål som tillhör staden Brügge behövs inte detta medgivande. Den projektansvariga omvandlar de olika rapporteringarna om nytillkommet klotter till en uppdragslista som lämnas till saneraren. I likhet med projektledaren har även saneraren arbetat i projektet sedan det startades. Vid extremt brådskande fall tas klotter bort omgående efter en telefonpåringning. Det är viktigt att vara flexibel och sanera så snart det är möjligt. Ju mer flexibelt systemet är, desto mindre effekter får förstörelsen, säger den projektansvariga.

Innan klotter saneras åker den projektansvariga dit, fotograferar klotter och gör sin egen katalogisering. Denna katalogisering sänds vidare till polisen som bevismaterial att användas när en klottrare grips. Att det inte kostar någonting för de drabbade att få klotter borttvättat är en mycket viktig faktor och en medveten strategi. Man anser att det är viktigt för dem som utsätts för klotter att de inte blir dubbelt drabbade genom att också behöva betala för saneringen. Förhoppningen är att minimera konflikten mellan vuxenvärlden och klottrarna och den kostnadsfria saneringen är ett sätt att uppnå detta. Dessutom uppges saneringen bli billig eftersom den sköts i kommunal regi till självkostnadspris. En ytterligare vinst är att de som fällt för klotter får relativt låga skadestånd.

Eftersom den projektansvariga är övertygad om att lösningen finns i en dialog, var nästa steg i projektet att arbeta för att klotter skulle omvandlas till graffiti. En workshop för graffiti målning startades. Den hade två syften, dels att förbättra graffiti målarnas teknik, dels att skapa ett forum där det etablerade samhället skulle kunna bygga kontakter och relationer med klottrarna. Dessutom anordnades offentliga evenemang där graffiti målarna fick visa upp sina färdigheter på centralt placerade ställen i staden.

I Brügge är upplevelsen att klottrarna ofta är frustrerade och ut-

tråkade och därför söker uppmärksamhet. Stadens svar blev att ge dem ett utrymme och bjuda in journalister. ”Låt dem bli fotograferade och omskrivna, låt dem få stjärnstatus så att de syns”, säger den ansvariga för projektet. Förutom att lyfta fram och se målarna, uppger tidningarna ha haft en viktig uppgift i att påverka den vuxna opinionen. Men vuxenvärlden påverkades även av att klottret faktiskt minskade i Brügge. De tillfällen när ungdomarna målade offentligt upplevs också ha hjälpt till att skapa en allmän acceptans för graffiti. Vuxna som gick förbi målade ungdomar blev nyfikna, stannade upp, gick fram och undrade vad som hände. ”Det som är främmande är också skrämmande”, säger projektledaren och menar att man inte kan tycka om någonting som man inte känner till. För personer som vill måla graffiti mer spontant finns fortfarande möjligheter. De kan bege sig till ett industriliknande område i stadens utkant där fyra uttjänta tågagnar står uppställda för ändamålet och där det också finns en permanent vägg som de kan måla på.

I början av det klottreförebyggande arbetet startade också ett intensivt samarbete med polisen. Syftet var att gripa de ungdomar som, trots möjligheterna att måla lagligt, fortfarande klotttrade på husen i Brügge. Arbetet ledde till att ett drygt tiotal klottrare greps år 1997. Deras mål togs upp till rätten först sju år senare, till sommaren 2004. Enligt uppgift är ingen av dem kriminell i dag, vare sig som klottrare eller inom andra områden. Utöver dessa personer har bara ett fåtal personer, som har klotttrat i mindre omfattning, tvingats betala de saneringskostnader som deras klottter har orsakat. Summorna är lätta att räkna fram utifrån de standardiserade rapporterna om klottter som redan är skrivna.

RESULTAT

Det område som ingår i det klottreförebyggande arbetet är staden Brügge och sex närliggande kommuner. Sammanlagt bor där cirka 120 000 invånare. Investeringskostnaden när arbetet började var att köpa och rusta saneringsbilen för drygt 200 000 kronor. De löpande utgifterna består av lönekostnader för två heltidsanställda (drygt 600 000 SEK per år) och en mindre summa som används för pulversand och kemikalier.

I dag rapporteras och saneras allt klottter direkt och det finns

därför, enligt projektledaren, inget mörkertal. När arbetet startade jobbade både hon och den saneringsansvarige heltid med att förebygga, respektive sanera klottter. I dagsläget har problemet minskat så kraftigt att inte någon av dem längre lägger hela sin arbetstid på att förebygga och sanera klottter. Bägge har nu fått delvis nya arbetsuppgifter, samtidigt som de fortsätter sitt klottreförebyggande arbete. År 2001 vann Brügge den europeiska tävlingen om bästa brottsförebyggande arbete. Det är många som har inspirerats av arbetet i Brügge och varje år får projektet ta emot besök både från Belgien och från andra länder, däribland Sverige.

ÖVRIGT

De viktigaste erfarenheterna är att handlingsplanen innehåller både repressiva åtgärder mot klotttrarna och en snabb och metodisk sanering av nytillkommet klottter. Det olagliga klotttrandet måste följas upp strikt. Samtidigt är det viktigt att acceptera graffiti som konstform och ett sätt att uttrycka sig. För att understryka denna acceptans inrättades graffitiutbildningar och ungdomarna gavs dessutom möjlighet att måla lagligt på offentliga platser i Brügge. Därutöver, menar den projektansvariga, är det viktigt att lära känna dem som målar och försöka föra en vuxen dialog med dem. Det är bra att börja i liten skala med att bygga förtroende och sedan fortsätta detta arbete. Detta gäller inte bara relationer till klotttrarna utan även relationer till andra inblandade aktörer som exempelvis polis och andra myndigheter. Dessutom är det bra att försöka att hitta och skapa en länk till klotttrarna. I exemplet Brügge blev den unga projektledaren själv den länken.

Andra klottreförebyggande erfarenheter

I Tierps kommun, där det bor drygt 20 000 invånare, beslöt kommunen att använda ett konsekvensprogram för ungdomar som misstänktes eller hade dömts för klotterbrott. När en misstänkt klottrare har identifierats och man med säkerhet vet att personen har klotttrat förhörs han eller hon. Om klotttraren är under 15 år har förhöret form av ett samtal mellan polis, klotttraren och klotttrarens föräldrar.

Därefter informeras socialtjänsten som kallar klottraren och föräldrarna till ett konsekvensamtal. Vid detta samtal pratar man om de sociala, juridiska och praktiska konsekvenser som kan följa på ett kriminellt beteende. Genom samtalet hoppas man dels kunna störa deras antisociala beteende, dels kunna stödja dem i en konstruktiv utveckling. Samtalet syftar således också till att socialtjänsten, i det här fallet fält- eller ungdomssekreteraren, lättare ska kunna knyta en kontakt med ungdomen i fråga. Förhoppningen är att också föräldrarna genom detta möte ska bli stärkta i sitt föräldraskap.

Den klottrare över 15 år i Tierp som döms kan bli ålagd att följa ett mer omfattande konsekvensprogram. Under detta får klottraren träffa någon av kommunens chefer, berätta om sitt klottrande och be om ursäkt. Kommunrepresentanten resonerar med ungdomen om hur klotter saneras och vad det kostar. Om ungdomen döms för klotterbrott kräver kommunen endast ut en symbolisk summa som skadestånd. I de fall den berörda familjens ekonomiska situation inte medger några större utgifter, kommer man överens om en avbetalningsplan. Om klottraren så vill, kan han eller hon också få möjlighet att arbeta av skulden. Enligt den ansvarige för programmet har denna metod varit verksam för den handfull klottrare som den har använts för. Metoden förutsätter dels ett nära och bra samarbete med polisen, dels att polisen prioriterar arbetet med att förebygga ungdomsbrottslighet. Utöver dessa sociala åtgärder planerar Tierps kommun också att använda sig av situationella åtgärder, exempelvis snabb och konsekvent sanering av nytillkommet klotter.

I flera av landets medelstora städer är de lokala brottsförebyggande råden engagerade i det klotterförebyggande arbetet. För både Nyköping, Umeå, Östersund och Växjö är en viktig del av detta arbete att bygga upp en relation till de graffitiintresserade ungdomarna och att skapa en dialog med dem. En metod är att hjälpa ungdomarna att starta en förening som sedan kan agera i deras intresse. I till exempel Umeå har ett 40-tal ungdomar, med hjälp av samordnaren i det lokala brottsförebyggande rådet, bildat föreningen Umegräff. Denna förening har därefter slutit ett nyttjandeavtal med Umeå kommun som ger Umegräff rätt att måla graffiti på befintliga murar på ett nedlagt skyttevärn utanför Umeå.

På några av dessa orter finns fortfarande en handfull klottrare

som inte är intresserade av att måla lagligt. Det stora problemet uppges, enligt kommunernas representanter, vara att polisen är ointresserad av att försöka lagföra denna grupp klottrare. Detta upplevs som mycket problematiskt eftersom det också skickar signaler till de ungdomar som i dag enbart målar graffiti att man kan fortsätta att klottra utan att någonting händer.

Klotter är ett komplext och mångfacetterat problem. Därför måste samhällets reaktioner och åtgärder också präglas av flexibilitet och en förmåga att tänka parallellt.

kapitel 7.

Avslutande diskussion

Syftet med beskrivningarna av det praktiska klotterförebyggande arbetet är inte en uppmaning att upprepa åtgärderna i det egna området. Olika stadsdelar och kommuner skiljer sig från varandra på flera väsentliga punkter. Det kan gälla områdets karaktär, vilka aktörerna är, hur stort engagemanget är och var det finns, de fysiska förutsättningarna i området och sist men inte minst de olika sorters individer som klottrar. Därför fungerar det i allmänhet inte att kopiera ett åtgärdspaket från ett område till ett annat.

BRÅ:s ambition är att ge en faktabaserad bakgrundskunskap i kombination med en presentation av olika klotterförebyggande metoder. Förhoppningen är att idéskriften ger en fördjupad förståelse för uttrycken klotter och graffiti och därigenom inspirerar till ett genomtänkt förebyggande arbete.

Av presentationen av de olika klotterförebyggande åtgärderna framgår att metoder som ter sig ganska olika ändå kan leda till att resultaten uppfattas som goda, det vill säga att klottret har minskat i omfattning. Trots de stora olikheterna i de metoder som har använts, träder flera gemensamma nämnare fram, vilket också framkom i den kartläggning av klotterförebyggande åtgärder som BRÅ genomförde år 2003 (BRÅ, 2003). Alla exempel som beskrivs i idéskriften präglas av uthållighet, vilket tycks vara en viktig faktor. I exemplet Brügge började man i liten skala genom att sanera ett mindre område i stället för att försöka få hela staden klotterfri på en gång. I gengäld lyckades man hålla detta mindre område rent och klottrarna tröttnade efter ett tag på att klottra där. Därefter gick man vidare till nästa område där man arbetade med samma uthållighet. På detta sätt lyckades man till slut, steg för steg, få en stad som är i princip ren från klotter.

En annan gemensam nämnare är de inblandade aktörernas stora engagemang. Just detta enskilda aktiva intresse kan ibland uppfattas som en svaghet i det brottsförebyggande arbetet eftersom det till stor del drivs av och bygger på en enda persons engagemang. Detta är naturligtvis ett reellt problem. Samtidigt är närvaron av engagerade personer påtaglig i de flesta av de klotterförebyggande projekt som har uppfattats som framgångsrika.

I flera av de fall som presenteras har också olika intressenter engagerat sig i ett samarbete. Detta medför ett brett angreppssätt och

en helhetssyn mot klotter där många olika aktörer är inblandade. I vissa fall har det dock upplevts som problematiskt att polisen inte har prioriterat att försöka anhålla och lagföra klottrare.

De kommuner som ger ungdomar möjlighet att måla graffiti tycks vara ytterst aktiva med att genomföra också andra klotterförebyggande åtgärder (se även BRÅ, 2003). En gemensam nämnare för dessa kommuner är att de mycket målmedvetet arbetar för att skapa en dialog med ungdomarna, vilket Norrköping, Nacka och Brügge är exempel på. Det har också visat sig att denna dialog tycks förutsätta att det finns en person som fungerar som *länk* mellan klottrarna och de brottsförebyggande aktörerna. En sådan länk är oftast en ung vuxen som har varit klottrare men, och detta är viktigt, som nu har tagit avstånd från klotter. Denna person bygger sin respekt i gruppen dels på sin kunskap om subkulturen, dels på sin skicklighet som graffiti-målare. Ett polisiärt engagemang tycks också vara extra viktigt i de kommuner som tillhandahåller lagliga väggar. Om det finns möjlighet att måla graffiti bör de personer som ändå väljer att fortsätta med klotter få ta de rättsliga konsekvenserna av sina handlingar.

Det finns också en grupp äldre klottrare som har klottrat under många år och som kanske har en stor övrig kriminell belastning. De förebyggande åtgärder som presenteras i denna idéskrift har inte visat sig vara verksamma för denna lilla grupp av klottrare. Även om klottrandet kanske är den minst allvarliga delen av dessa personers kriminalitet, är det trots allt en kriminalitet som tydligt syns och märks. Det upplevs därför som mycket viktigt att polisen prioriterar att lagföra dessa klottrare. I annat fall riskerar samhället att sända ut helt felaktiga signaler till stora grupper av ungdomar. Örebro är ett exempel på motsatsen eftersom polisen där, genom sin höga prioritering av klotter, har lyckas binda en anmärkningsvärt stor andel av klottrarna till sina brott. Även i Helsingfors tycks det målmedvetna polisiära arbetet ha lett till goda resultat.

Det är också viktigt att ha realistiska förväntningar på resultatet. Sannolikheten att en åtgärd eller ett paket av åtgärder ska leda till *allt* klotter försvinner är ganska liten. Insatser som leder till en minskning av klottrandet betyder, trots att klotret inte är helt borta, att kostnaderna minskar, den upplevda tryggheten blir större samt att färre barn och ungdomar löper fysiska och sociala risker.

Klottrare är sinsemellan olika. Att arbeta klotterförebyggande behöver inte nödvändigtvis innebära att man riktar in åtgärderna mot alla de olika grupper av klottrare som finns. I till exempel Nacka har man valt ut en liten grupp unga klottrare som klottrar mycket och som också har en hög status bland vissa ungdomsgrupper i området. De förebyggande åtgärderna koncentreras till denna grupp. Konsekvensen har blivit att även andra grupper av klottrare har minskat sitt klottrande.

De klotterförebyggande åtgärder som genomförs kan leda till skilda resultat för olika grupper av klottrare. I vissa fall kan åtgärderna också leda till ökat klottrande från vissa barn och ungdomars sida. Det är därför mycket viktigt att de klotterförebyggande åtgärder som sätts in är noga genomtänkta och dessutom löpande dokumenteras och följs upp. Checklistan längre fram i idéskriften är tänkt att fungera som ett stöd i detta arbete. Klotter är ett komplext och mångfacetterat problem. Därför måste samhällets reaktioner och åtgärder också präglas av flexibilitet och en förmåga att tänka parallellt.

Checklista

Följande checklista kan ses som ett hjälpmedel i planeringen och genomförandet av det klotterförebyggande arbetet:

- Vilka problem vill man lösa?
- Vilka åtgärder vill man sätta in och vilka är målgrupperna för dessa åtgärder?
- Hur ska åtgärderna påverka målgrupperna?
- Vilka andra aktörer ska vara inblandade i arbetet?
- Hur kan man motivera dem att engagera sig?
- Vem ansvarar för att de olika åtgärderna ska genomföras?
- Hur ska man gå tillväga metodiskt för att genomföra åtgärderna?
- Under vilken tidsperiod ska de klotterförebyggande åtgärderna genomföras?
- Vad kommer de olika insatserna att kosta?
- Hur ska utvärderingen eller uppföljningen genomföras?

Referenser och mer information

Referenser

Brewer, D. (1992). *Hip Hop Graffiti Writers' Evaluations of Strategies to Control Illegal Graffiti*. *Human Organization*. Volym 51, nr 2.

Brottsförebyggande rådet (1999). *Kartläggning, problemanalys & prioriteringar*. Idéskrift nr 2. Stockholm: BRÅ. Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (2000). *Utvärdering & dokumentation*. Idéskrift nr 4. Stockholm: BRÅ. Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (2000). *Stöld, våld och droger bland pojkar och flickor i årskurs nio. Resultat från tre självdeklarationsundersökningar*. BRÅ-rapport 2000:17. Stockholm: BRÅ. Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (2003). *Klotter En inventering av förebyggande åtgärder*. Stockholm: BRÅ.

Dagrin, B. (1980). *Världen är skiti! Leve graffiti!* Stockholm: Författares Bokmaskin.

Departementspromemoria 2001:43. *Åtgärder mot klotter*.

Gómez, M. (1993). *The Writing on Our Walls: Finding Solutions Through Distinguishing Graffiti Art From Graffiti Vandalism*. University of Michigan Journal of Law Reform. Volym 26:3.

Jacobson, S. (1996). *Den spraymålade bilden. Graffitimåleriet som bildform, konströrelse och läroprocess*. Lund: Aerosol Art Archives.

Johnson, M. (2001). Graffiti – utifrån målarnas synvinkel. I: Estrada, F. och Flyghed, J. (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.

Jonsson, B. (2004). *Graffiti eller klotter? – En diskursanalys av politisk debatt och lokala praktiker*. Lund: Skriftserie för Individ- och familjeomsorg nr 2004/1 Luppen kunskapscentrum.

Köpenhamns kommun. *Hærværksgraffiti – information og gode råd til forebyggelse og bekæmpelse* (broschyr utgiven av Köpenhamns kommun).

Norrköpings kommun. (2004). Hemsida (www.norrkoping.se/trygg/brottsforebyggande/klotter.xml) utskriven 2004-11-29.

Proposition 2002/03:138. *Åtgärder mot klotter och annan skadegörelse*.

Regleringsbrev för budgetåret 2004 avseende polisorganisationen.

Shannon, D. (2003). *Swedish Graffiti – a criminological perspective*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Skogan, W.G. (1990). *Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods*. New York: Free Press.

Sundell, K. (2002). *Stockholmsungdomar som klottrar – vilka är de?* Stockholm: Stockholms klotterkommission rapport 2002-11-01.

Wilson, J.Q. (1975). *Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety*. I: *Thinking About Crime*. New York: Basic.

Mer information

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) är en myndighet under justitiedepartementet. BRÅ:s uppgift är att främja brottsförebyggande arbete genom utveckling, utvärdering, forskning och information inom det kriminalpolitiska området. BRÅ ansvarar också för Sveriges officiella kriminalstatistik. Stöd till det lokala brottsförebyggande arbetet är en av BRÅ:s huvuduppgifter. På www.bra.se finns en avdelning, Lokala råd, med information som riktar sig till lokala brottsförebyggande aktörer. Avdelningen innehåller bland annat nyheter, projektbeskrivningar, information om ekonomiskt stöd till brottsförebyggande projekt och kontaktuppgifter till de lokala brottsförebyggande råden.

Tidigare utgivna idéskrifter:

- Idéskrift 1. Bygga upp lokalt brottsförebyggande arbete.
- Idéskrift 2. Kartläggning, problemanalys & prioriteringar.
- Idéskrift 3. Brottsförebyggande åtgärder i praktiken.
- Idéskrift 4. Utvärdering & dokumentation.
- Idéskrift 5. Brott på karta.
- Idéskrift 6. Grannsamverkan.
- Idéskrift 7. Brottsförebyggande arbete i skolan.
- Idéskrift 8. Lupp. En lokal uppföljnings- och prognosprocedur i problemorienterat arbete mot brott.
- Idéskrift 9. Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer.
- Idéskrift 10. Föräldrastöd i teori och praktik.
- Idéskrift 11. Tio lokala brottsförebyggande råd
- Idéskrift 12. Brottsförebyggande arbete i praktiken.

